

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา ชีวิตของผู้นับถือพระพุทธศาสนาสามารถกล่าวได้ว่าเป็นชีวิตของผู้ที่จะต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาตลอดชีวิต จนกว่าจะบรรลุขั้นสูงสุด คือ บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ หมดการศึกษาและการศึกษาในพระพุทธศาสนานี้เป็นระบบฝึกฝนอบรม กาย วาจา ใจ หรือฝึกฝนอบรมการพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นทาง ดำเนินที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ การเรียนรู้พัฒนาตนในพระพุทธศาสนามี ๓ ด้านใหญ่ๆ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา^๑ อย่างไรก็ตาม การจะฝึกหัดพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขานี้จำเป็นต้องมีคนที่ต้องมีคนแนะนำสั่งสอน ซึ่งบุคคลผู้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการสั่งสอนธรรมนี้ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระองค์เป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา

ในการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง พระองค์จะให้ความสำคัญกับทั้งผู้ฟังและหลักธรรมที่จะทรงแสดงนำอัครรรยไยยิ่งนักประกอบด้วยพุทธจริยาและพระจริยานี้ทรงกระทำเป็นกิจวัตรประจำวัน กล่าวคือ เมื่อถึงปัจฉิมยามของแต่ละวันพระพุทธองค์จะเสด็จเข้าพระคันธกุฎีทรงบรรทม สีหไสยาสน์อย่างมีพระสติสัมปชัญญะ ประทับนั่งพิจารณาสอดส่องเลือกสรรว่า ในวันต่อไปมีบุคคลใดที่ควรเสด็จไปโปรดเป็นการพิเศษ เมื่อทรงกำหนดพระทัยแล้วก็จะเสด็จไปโปรด ในช่วงเช้าก่อนทำวัตรกิจ^๒ บุคคลผู้ที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปแสดงธรรมโปรดนั้นทรงพิจารณาจากอุปนิสัยเป็นสำคัญ ไม่ทรงให้ความสำคัญกับชาติชั้นวรรณะ ฐานะทางสังคมหรือฐานะทางเศรษฐกิจ แต่พิจารณาจากความถึงพร้อมแห่งอุปนิสัยของบุคคลว่า ได้รับการขัดเกลามากน้อยเพียงใด ในส่วนของหลักธรรมนั้น ก็ทรงเลือกหัวข้อธรรมให้ตรงกับอุปนิสัยและจริตของผู้ฟัง ทำให้การเผยแผ่ธรรมของพระองค์ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแก้ปัญหาของบุคคลได้ตรงจุด คือ ผู้ฟังพิจารณาไตร่ตรองตามแล้วเกิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง คล้อยตามอยากนำไปปฏิบัติตาม ให้แล้วกล้าเกิดกำลังใจและร่าเริงเบิกบานเปี่ยมด้วยความหวังอยากน้อมนำธรรมนั้นมาปฏิบัติเนื่องจากคำสอนของพระองค์ประกอบด้วยอนุสาสนีย์ คนที่มีโอกาสได้สดับพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าจึงมีทุกเพศทุกวัย ทั้งหญิงและชาย^๓ นับตั้งแต่พระราชามหากษัตริย์^๔ จนกระทั่งจันฑาล^๕ มีทั้งคนที่

^๑ วิ.ม.พ. (ไทย) ๑/๔๕/๓๓.

^๒ ดูรายละเอียดใน อ.ก.ก. (ไทย) ๓๓/๑/๒/๓๖๙-๓๗๐.

^๓ สตรีที่ฟังธรรมแล้วได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะฝ่ายอุบาสิกา มี ๑๐ คน. อ.ก.ก. (ไทย) ๒๐/๒๕๘-๒๖๗/๓๒-๓๓, บุรุษที่ฟังธรรมแล้วได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะฝ่ายอุบาสก มี ๑๑ คน. อ.ก.ก. (ไทย) ๒๐/๑๙๘-๒๐๘/๒๖-๒๗.

^๔ กษัตริย์มหาอำนาจมีนับถือพระพุทธเจ้า เช่น พระเจ้าปเสนทิโกศล. ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๖๔/๔๔๙.

^๕ หญิงจันฑาลผู้ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า เช่น นางจันฑาลี. ช.ว. (ไทย) ๒๖/๑๙๕/๓๔.

กำลังมีความสุขเต็มที่และคนที่ประสบกับความทุกข์จนแทบจะเอาชีวิตไม่รอด^๖ บุคคลเหล่านี้เมื่อได้มีโอกาสสดับพระธรรม ส่วนมากเกิดความรู้ถูกเข้าใจถูก เกิดปัญญาแล้วน้อมนำธรรมไปเป็นแนวทางดำเนินชีวิต บางคนอาจพัฒนาตนได้ถึงขั้นเป็นพระอริยบุคคล ที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะพระพุทธเจ้าเป็นผู้ฉลาดในอุบายสำหรับสั่งสอนธรรมฉลาดในการเผยแผ่ ฉลาดในการสั่งสอนสัตว์ ด้วยเหตุนี้ พระอรธกถาจารย์อุปมาบทบาทของพระพุทธเจ้าว่า ทรงเป็นเหมือนนายแพทย์ผู้ฉลาดในการประกอบยารักษาโรค ดังความในสรณัตถยวรรณาทอนหนึ่งว่า

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนแพทย์ผู้ฉลาด เพราะทรงสามารถกำจัด พยาธิคือกิเลส พร้อมทั้ง อนุสัยออกได้, พระธรรมเปรียบเหมือนเภสัชยาที่ทรงปรุงถูกต้องแล้ว, พระสงฆ์ผู้มีพยาธิคือกิเลสและอนุสัยอันระงับแล้ว เปรียบเหมือนหมู่ชนที่พยาธิระงับแล้ว เพราะประกอบยา^๗

เป้าหมายคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงเน้นก็คือเรื่องนิโรธหรือนิพพาน คือความดับทุกข์ อันเป็นจุดสูงสุดของการพัฒนาตนเองของมนุษย์ ทรงสอนให้ทำหน้าที่ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) กำหนดรู้ทุกข์ (ปริณญากิจ) ๒) ละสมุทัยคือเหตุให้เกิดทุกข์ (ปหานกิจ) ๓) ทำให้แจ้งหรือเข้าถึงนิโรธคือความดับทุกข์ (สัจฉิกิริยากิจ) ๔) เจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ คือ ทางให้ถึงความดับทุกข์ (ภาวนากิจ) เพราะเป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับระงับ เพื่อดับทุกข์บรรลุนิพพานนี้ถือเป็นหลักยืนยันได้ว่า การทำหน้าที่ทั้ง ๔ ประการนั้นทรงสอนให้ใช้ความเพียร^๘ นี่ถือเป็นหลักยืนยันทางพระพุทธศาสนาว่าบุคคลจะพัฒนาตนให้ประสบความสำเร็จในเป้าหมายใดๆได้นั้น มิใช่เพราะการอ่อนน้อมหรือพึ่งอำนาจดลบันดาลจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมีใช้อาศัยพื้นฐานชาติกำเนิดที่สูงส่ง แต่เกิดจากการเริ่มต้นที่กรรมคือการกระทำของตนเองเท่านั้น^๙

อย่างไรก็ตาม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์นั้น บ่อยครั้งจะเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องปาฏิหาริย์ ๓ คือ อิทธิปาฏิหาริย์ (ปาฏิหาริย์คือฤทธิ์) อาเทศนาปาฏิหาริย์ (ปาฏิหาริย์คือการทายใจ) และอนุสาสนีปาฏิหาริย์ (ปาฏิหาริย์คือคำสั่งสอน)^{๑๐} บางครั้งเกิดจากความสนใจของประชาชน^{๑๑} แต่บางครั้งก็เกิดจากความต้องการของภิกษุ ซึ่งพระพุทธองค์ก็จะสอนให้เห็นทั้งคุณและโทษของปาฏิหาริย์แต่ละอย่างไว้ และบอกด้วยว่าสถานการณ์เช่นใดควรเลือกใช้ปาฏิหาริย์อย่างไหน พร้อมกันนั้นก็ทรงแสดงหลักฐานไว้อย่างชัดเจนว่า ปาฏิหาริย์ที่ทรงสรรเสริญและพระสงฆ์สาวกควรเลือกมาเป็นแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ อนุสาสนีปาฏิหาริย์ แต่ถึงอย่างนั้น

^๖ บุคคลที่มีสภาพดังกล่าวนี้มีหลายคน เช่น นางปฏาจาราผู้สูญเสียทั้งสามีและบุตร. ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๘๘-๒๘๙/๑๒๒.

^๗ ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๓๙/๑/๒๐.

^๘ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^๙ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๘๙/๒๖๖.

^{๑๐} ที.ส. (ไทย) ๙/๔๘๖/๒๑๖.

^{๑๑} ในการเสด็จจาริกในเมืองต่างๆ บ่อยครั้งที่ประชาชนจะกราบทูลขอให้พระพุทธเจ้าอนุญาตให้ภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ แต่พระองค์ก็จะไม่ทรงเห็นด้วย. ดูรายละเอียดใน ที.ส. (ไทย) ๙/๒๘๓-๔๘๖/๒๑๔-๒๑๖.

เราก็จะพบว่า ในการประกาศศาสนาหลายๆ ครั้งพระองค์จะใช้อิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ประกอบด้วย จนในตอนท้ายถึงได้ใช้อุณาสสนิปาฏิหาริย์ ข้อนี้เป็นเรื่องน่าศึกษาอย่างยิ่ง และเป็นแบบอย่างในการเผยแผ่ของพระสาวกทั้งพระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา ผู้มีบทบาทในสมัยพุทธกาลก็ดูเหมือนจะถือปฏิบัติไปในแนวเดียวกันนี้ คือ ใช้อุณาสสนิปาฏิหาริย์เป็นหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาให้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับการใช้อุณาสสนิปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์ เพื่อให้ทราบว่า อุณาสสนิปาฏิหาริย์ซึ่งจัดเป็นปาฏิหาริย์อย่างหนึ่งในบรรดาปาฏิหาริย์ ๓ นี้ได้แก่อะไร มีความหมาย ความเป็นมาและความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง อุณาสสนิปาฏิหาริย์มีความสัมพันธ์กับปาฏิหาริย์อื่นๆ อย่างไร และในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธองค์ใช้อุณาสสนิปาฏิหาริย์ในลักษณะใด เป็นต้น

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์นั้น จะให้ความสำคัญเกี่ยวกับการใช้อุณาสสนิปาฏิหาริย์ แต่ก็เป็นที่น่าทึ่งว่า การใช้อุณาสสนิปาฏิหาริย์ของพระพุทธองค์จะมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จมากกว่า ข้อนี้คงเป็นเพราะพระพุทธองค์มีฐานะเป็นศาสดาเอกของโลกที่ผ่านการส่งสมพระบารมีมาเป็นเวลายาวนานไม่มีผู้ใดเปรียบ หาผู้เสมอเหมือนมิได้ ไม่มีใครเท่าพระพุทธเจ้า^{๑๒} อีกทั้งพระปัญญาของพระองค์ก็ทรงเหนือกว่าบรรดาพระสาวกทั้งหลาย แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็ค่อนข้างมั่นใจว่า พระพุทธองค์ก็ย่อมจะถ่ายทอดแนวคิด หลักการ วิธีการและแนวทางปฏิบัติสำหรับใช้อุณาสสนิปาฏิหาริย์แก่พระสาวกของพระองค์อย่างเต็มที่ ขึ้นอยู่กับว่า พระสาวกท่านใดจะรับไปใช้และถือปฏิบัติได้มากน้อยเพียงใด ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้อุณาสสนิปาฏิหาริย์ย่อมแตกต่างจากพระพุทธเจ้าพอสมควร แม้หากจะเปรียบเทียบกันในกลุ่มพระสาวกด้วยกัน ก็เชื่อว่าน่าจะมี ความแตกต่าง ทั้งนี้เพราะพระสาวกของพระองค์ก็มีที่มาแตกต่างกัน บางท่านเป็นวรรณะกษัตริย์ บางท่านเป็นวรรณะพราหมณ์ บางท่านเป็นแพศย์และหลายท่านเป็นคนวรรณะต่ำ พระองค์จึงใช้อุณาสสนิปาฏิหาริย์แก่พระสาวกเหล่านี้ตามโอกาส ตามบารมีของแต่ละท่านไป และพระสาวกเหล่านี้เมื่อผ่านการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาจนบรรลุความเป็นพระอริยบุคคลแล้ว แม้ว่าสภาพจิตใจจะไม่มี ความบริสุทธิ์จากกิเลสเหมือนกัน แต่สิ่งที่แตกต่างกันอย่างแน่นอน คือ ความเคยชินที่สั่งสมมาจากในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ พระสาวกเหล่านี้ในระหว่างฝึกหัดพัฒนาตนก็อาจจะได้รับการฝึกหัดด้วยวิธีที่แตกต่างกัน เมื่อถึงคราวจะทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาก็ย่อมจะทำในวิธีที่ตนเองถนัดคุ้นเคย และผลที่เกิดขึ้นตามมาก็ย่อมจะแตกต่างกัน ด้วยดังกล่าวมานี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาอุณาสสนิปาฏิหาริย์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และการบูรณาการใช้อุณาสสนิปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าตามที่ปรากฏในคัมภีร์

^{๑๒} หลังจากได้รับพุทธพยากรณ์แล้วจะได้เป็นนิยตโพธิสัตว์ จากนั้นต้องบำเพ็ญบารมีต่ออีก หากเป็นพระ พุทธเจ้าปัญญาธิกะใช้เวลาบำเพ็ญบารมีต่ออีก ๔ อสงไขยกับแสนกัป พระพุทธเจ้าสหธาธิกะใช้เวลาบำเพ็ญบารมีต่ออีก ๘ อสงไขยกับแสนกัป พระพุทธเจ้าวิริยาธิกะใช้เวลาบำเพ็ญบารมีต่ออีก ๑๖ อสงไขยกับแสนกัป. พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๗๔/๔/๓/๖๖๒-๖๖๓.

พระพุทธศาสนา เพื่อให้ทราบว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้อนุสาสนีปาฏิหาริย์เหมือนหรือต่างกันอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้อนุสาสนีปาฏิหาริย์เป็นอย่างไรบ้าง

ในสภาพสังคมชาวพุทธปัจจุบัน ประชาชนส่วนใหญ่มักไม่คำนึงถึงเป้าหมายหรือหลักการสำคัญแห่งคำสอนของพระพุทธองค์ ความสนใจที่จะเข้าวัดเพื่อสนทนาธรรม หรือฟังพระธรรมเทศนา จากพระสงฆ์ค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่มักนิยมการรับแจกวัตถุมงคล ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ ขอโชค ลากจากพระสงฆ์ แม้พระสงฆ์บางรูปเองก็มุ่งสนองความต้องการของประชาชนโดยศึกษาด้าน โหราศาสตร์ นิยมการทำนายดวงชะตาราศี เป็นเกจิอาจารย์ หรือสร้างวัตถุมงคลต่างๆ แทนการให้ ธรรมะเป็นทาน เราจึงมักจะเห็นวัดต่างๆ ขึ้นป้ายโฆษณาชักชวนให้เข้าร่วมกิจกรรมพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องวัตถุมงคลมา สภาการณดังกล่าวเป็นสิ่งที่น่าห่วงใยเป็นอย่างยิ่ง บทบาทของพระสงฆ์ ดังกล่าวมาเห็นได้ชัดเจนว่าไม่สอดคล้องกับพระพุทธดำรัส พระสงฆ์ในอดีตส่วนมากจะบวชด้วย ศรัทธา และให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนจนเกิดความรู้พระธรรมวินัย มีศรัทธาในการดำรงตน ในเพศบรรพชิต ปฏิบัติตามหลักอนุสาสนี จนบรรลุผลของการประพฤติปฏิบัติ แล้วได้ช่วยกันเผยแผ่ คำสอนของพระพุทธองค์บนพื้นฐานอุดมการณ์เดียวกันที่องค์ศาสดาทรงวางไว้สำหรับชาวพุทธ นั่นคือ พุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่หยาตุมนุษย์”^{๑๓} และพระองค์ก็ทรงแสดงวิธีการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ว่า จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด สมบูรณ์ ด้วยอรรถและพยัญชนะ^{๑๔}

อย่างไรก็ตาม ในสภาพสังคมไทยปัจจุบันเต็มไปด้วยกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิธีเดิมๆ ที่เน้นการสอนแบบอนุสาสนีปาฏิหาริย์อาจจะไม่ได้รับความสนใจ จากสังคมเหมือนแต่ก่อน ควรจะมีการศึกษาแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับ สถานการณ์ปัจจุบัน แม้ว่าอิทธิปาฏิหาริย์นั้นพระพุทธองค์ไม่ทรงยกย่อง แต่เราก็พบว่า พระองค์ใช้ วิธีนี้บ้างในบางโอกาส ก่อนใช้พระองค์จะต้องทรงวิเคราะห์ถึงอริยาไยของบรรดาสัตว์ที่จะฟัง ธรรมเทศนาของพระองค์เสียก่อนว่าสัตว์ต่างๆ เหล่านี้มีอริยาไยโน้มเอียงไปในทางใด คนที่มีราคะจริต ก็ต้องสอนไปแบบหนึ่ง คนที่มีโทสะจริตก็ต้องสอนไปแบบหนึ่ง ทรงสอนให้ถูกกับอริยาไยของคน เหล่านี้เรียกว่าอาเทศนาปาฏิหาริย์ คือการดึงใจคน การพูดให้คนถูกใจ ก่อให้เกิดความอัศจรรย์ใจได้ ต่างๆ หรือพูดง่ายๆ ว่า โดนใจ แสดงว่าการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้านั้นน่าอัศจรรย์เพราะสามารถ ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาเลื่อมใสและน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติได้ แม้ว่าวิธีการสอนบางอย่างพระพุทธเจ้า ไม่ทรงสนับสนุนให้ใช้ได้ทั่วไป แต่ว่าเอามาใช้ในบางอย่างบางแง่ คือ ในด้านจิตวิทยา เพื่อจะให้ผู้รู้ใจ ของคนนี้มีจิตใจเป็นอย่างไร โนมเอียงไปอย่างไร เพื่อเอามาใช้ในการแสดงธรรมเทศนาอนุสาสนี ปาฏิหาริย์ คือแสดงธรรมให้เป็นปาฏิหาริย์ เป็นอัศจรรย์ คือสามารถพูดโน้มน้าวจิตใจของคนสนใจฟัง ได้ และน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติได้ แต่การที่อนุสาสนีปาฏิหาริย์จะได้ผลแค่ไหน เพียงใด ขึ้นอยู่กับ

^{๑๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๑๔} วิ.มท. (ไทย) ๑/๒๐/๑๒.

อาเทศนาปาฏิหาริย์ด้วยเหมือนกัน ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับอนุสาสนีปาฏิหาริย์ทั้งจากหลักฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทและจากการสัมภาษณ์ท่านผู้รู้ทั้งหลาย จากนั้นจะสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่เพื่อเสนอแนวทางการใช้อุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงศึกษาเรื่อง การศึกษาการใช้อุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ ๓ อย่างคือ ๑) เพื่อศึกษาอนุสาสนีปาฏิหาริย์ ๒) เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๓) เพื่อศึกษาการบูรณาการใช้อุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน ที่ตั้งไว้ อันจะเป็นข้อมูลนำเสนอเป็นวิทยานิพนธ์ที่เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งยังไม่มีการศึกษาในระดับดุขนิพนธ์ ทั้งการบูรณาการเกี่ยวกับการใช้อุสาสนีปาฏิหาริย์สรุปไว้เป็นงานวิจัยอย่างเป็นทางการ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และประยุกต์เข้ากับวิถีชีวิตในโลกปัจจุบันต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาอนุสาสนีปาฏิหาริย์

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์อนุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยนี้ เป็นการศึกษาค้นคว้าเชิงคุณภาพ (Documentary Research) มุ่งศึกษาการใช้อุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับอนุสาสนีปาฏิหาริย์จาก ๒ ส่วน คือ

(๑) ศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา และคัมภีร์พระพุทธศาสนาอื่นๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง จากนั้นจะทำการวิเคราะห์ อนุสาสนีปาฏิหาริย์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า เกี่ยวกับรูปแบบการใช้และผลสำเร็จของการใช้อุสาสนีปาฏิหาริย์ของพระพุทธองค์ให้ทราบถึง รูปแบบ วิธีการ ขั้นตอนและรายละเอียดต่างๆ

(๒) ทำการสัมภาษณ์ผู้รู้ในสังคมไทยให้ทราบแนวคิด รูปแบบและวิธีการใช้อุสาสนีปาฏิหาริย์ทั้งในแง่มุมมองต่างๆ จากนั้นจะได้นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาและสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ เพื่อเสนอแนวทางการใช้อุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน

อนึ่ง ในการการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับอนุสาสนีปาฏิหาริย์นี้ เพื่อให้ทราบองค์ความรู้และทราบทัศนะเกี่ยวกับการใช้อุสาสนีปาฏิหาริย์อย่างรอบด้าน ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ วิทยานิพนธ์และงานวิจัยของนักวิชาการและท่านผู้รู้อื่นๆ ด้วย

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาของงานวิจัยนี้ จะมุ่งศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการใช้อุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ครอบคลุมเนื้อหาในด้านที่สำคัญโดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๓ ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาอนุสาสนีปาฏิหาริย์ ๔ ประเด็น คือ (๑) ความหมายและความเป็นมาของอนุสาสนีปาฏิหาริย์ (๒) อนุสาสนีปาฏิหาริย์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๓) รูปแบบการใช้อุสาสนีปาฏิหาริย์ (๔) วิธีใช้อุสาสนีปาฏิหาริย์

ขั้นตอนที่ ๒ ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการใช้และผลสำเร็จของการใช้อุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ใน ๔ ประเด็นที่สำคัญ คือ (๑) การเผยแผ่ตามหลักอนุสาสนีปาฏิหาริย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าแก่เวไนยสัตว์ (๓) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์สุขแก่สัตว์ทั้งหลาย (๔) ผลสำเร็จของการใช้อุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่

ขั้นตอนที่ ๓ ศึกษาวิเคราะห์อนุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาโดยแยกเป็น ๓ ประเด็นที่สำคัญ คือ (๑) วิเคราะห์อนุสาสนีปาฏิหาริย์ (๒) วิเคราะห์อนุสาสนีปาฏิหาริย์ตามทัศนคติผู้รู้ในสังคมไทย (๓) วิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ อนุสาสนีปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีความหมาย ความเป็นมา และลักษณะการสอนสำคัญอย่างไร

๑.๔.๒ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีรูปแบบการใช้ และผลสำเร็จในการใช้อุสาสนีปาฏิหาริย์อย่างไรบ้าง

๑.๔.๓ วิเคราะห์อนุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาควรเป็นรูปแบบใดบ้าง

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันในศัพท์ที่ใช้ในงานวิจัยนี้ จึงขอกำหนดความหมายแห่งศัพท์เฉพาะที่จะใช้ในงานวิจัยนี้ ดังนี้

พระพุทธเจ้า หมายถึง ผู้ตรัสรู้เองแล้วแสดงธรรมให้ผู้ฟังเกิดสติปัญญาบรรลุมรรคนิพพานได้อย่างอัศจรรย์ใจ

พระพุทธศาสนา หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ได้แก่ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ

อนุสาสนี หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

อนุสาสนีปาฏิหาริย์ หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ายังผู้ฟังที่ไม่มีศรัทธาให้มีศรัทธา ยังผู้ไม่มีศีลให้เป็นผู้มีศีล ยังผู้ตระหนี่ให้เป็นผู้บริจาคทาน ยังผู้ไม่มีสติปัญญาให้เกิดสติปัญญาเหมือนหงายภาชนะที่คว่ำให้ผู้ฟังเห็นความจริงได้อย่างอัศจรรย์ใจ

ปาฏิหาริย์ หมายถึง คำสั่งสอนทำให้ผู้ฟังเห็นความจริงเกิดสติปัญญาตั้งแต่ระดับโลกียธรรมถึงโลกุตตรธรรมเป็นที่สั่นกิลเลสได้อย่างอัศจรรย์ใจ

การเผยแผ่ หมายถึง การประกาศพระพุทธศาสนาโดยพร่ำสอนให้ผู้ฟังเห็นอริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริง ไม่มีใครเสมอเหมือนพระองค์ได้อย่างอัศจรรย์ใจ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้าโดยนำหลักธรรมที่พระองค์ค้นพบไปแสดงแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ผู้รู้ หมายถึง คณาจารย์ผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนาให้สัมภาษณ์ งานวิจัยและผู้ควรแก่การบูชาโดยคุณคือศีล สมาธิ และปัญญา

การวิเคราะห์ หมายถึง กระบวนการนำหลักอนุสาสนีปาฏิหาริย์ ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามาสังเคราะห์ให้เป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน

คัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึง พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์พระพุทธศาสนาอื่นๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าไว้ในหนังสือ “พุทธวิธีในการสอน” สรุปความได้ว่า พระนามอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏได้ชานานถาวรและพุทธศาสนิกชนนิยมกล่าวเรียกเสมอ คือคำว่า พระบรมศาสดา หรือ พระบรมครู ซึ่งแปลว่า พระศาสดาผู้ยอดเยี่ยม หรือผู้เป็นยอดของครู ในภาษาบาลีก็มีบทพุทธคุณถาวรพระเกียรติว่า สตถา เทวมนุสสานิ แปลว่า พระพุทธเจ้าเป็นพระศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย และมีคำเสริมพระคุณว่า อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ แปลว่า เป็นสารถิฝึกคนได้ไม่มีใครยิ่งกว่า สำหรับพุทธวิธีการสอนทรงให้ความสำคัญกับองค์ประกอบหลายด้าน ได้แก่ (๑) คุณสมบัติของผู้สอนที่ให้ความสำคัญทั้งบุคลิกภาพและคุณธรรม (๒) หลักทั่วไปในการสอน ที่เน้นเรื่องเนื้อหาหรือเรื่องที่สอน คำนึงคุณสมบัติและศักยภาพของผู้เรียน เลือกใช้ตัวการสอนให้เหมาะสม (๓) สื่การสอน เน้นให้เกิดความชัดเจน ชูใจ

ใจแก่ล้าและให้ใจเข้มขึ้น (๔) วิธีการสอน ใช้หลายแบบ เช่น แบบสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และแบบวางกฎข้อบังคับ (๕) กลวิธีและอุปมาประกอบการสอน ใช้หลายวิธี เช่น การยกอุทาหรณ์ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การใช้อุปการณการสอน การทำเป็นตัวอย่าง การเล่นเกมภาษา-เล่นคำ-และใช้คำในความหมายใหม่ การใช้อุปมาเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคล การรู้จักจังหวะและโอกาส ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ การลงโทษและการให้รางวัล กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า^{๓๕}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงอนุสาสนีปาฏิหาริย์ไว้ในหนังสือเรื่อง “เหนือสามัญวิสัยอิทธิปาฏิหาริย์เทวดา” สรุปความได้ว่า พระพุทธเจ้าได้ดึงเราจากเทพเพื่อมาสู่ธรรม มาสู่หลักกรรม หลักสิกขา ความไม่ประมาท และการพึ่งตนเองได้ จนเป็นอิสระ ไม่ต้องหวังพึ่งอำนาจอิทธิปาฏิหาริย์ใดๆ หากพระองค์นิยมแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ คนก็จะชื่นชมความเก่งกล้าของการใช้ฤทธิ์อยู่เรื่อยไป ไม่รู้จักพึ่งตนเอง ไม่พัฒนา ไม่เป็นอิสระ ไม่ใช่ปัญญาแก้ปัญหา ขาดความคิดวิจย ถูกหลอกลวงและลุ่มหลงได้ง่าย แต่ถ้าใช้อนุสาสนีปาฏิหาริย์ก็ทำให้เขาเกิดปัญญาเห็นความจริงด้วยตนเอง และทำสิ่งนั้นๆได้ด้วยตัวเอง แล้วเขาก็เป็นอิสระพึ่งตนเองได้ แม้แต่ถ้าใครชอบอิทธิปาฏิหาริย์ พระพุทธศาสนาก็สอนให้เขาทำอิทธิปาฏิหาริย์นั้นให้ได้ด้วยตัวเอง ไม่ใช่ไปหวังพึ่งอิทธิปาฏิหาริย์ของคนอื่น อย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้าต้องการให้คนมีปัญญาเห็นความจริง อิทธิปาฏิหาริย์ไม่เป็นเครื่องหมายที่จะวัดความเป็นพระอรหันต์ คนที่มีอิทธิปาฏิหาริย์จะเรียกได้แค่ว่าเป็นผู้วิเศษ ความเป็นผู้วิเศษไม่ทำให้เกิดปัญญาสู่ธรรม ไม่ทำให้หมดกิเลสหรือหมดความทุกข์ได้ หันมาดูสภาพในเมืองไทยในปัจจุบันนี้ เรากำลังจะเอาเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์หรือความเป็นผู้วิเศษมาเป็นเครื่องวัดความเป็นพระอรหันต์ไปแล้ว เพราะฉะนั้นจึงเป็นสภาพที่จะต้องมาตรวจสอบทบทวนกัน^{๓๖}

แสง จันทร์งาม กล่าวถึงวิธีสอนของพระพุทธเจ้า ๓ แบบไว้ในหนังสือ “วิธีสอนของพระพุทธเจ้า” สรุปความได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการสอน ๓ วิธีด้วยกันท่านเรียกแต่ละวิธีว่า “ปาฏิหาริย์” แปลว่า สิ่งน่าอัศจรรย์ หมายความว่า มีผลสำเร็จอย่างน่าอัศจรรย์ เพราะสามารถทำให้คนเกิดความรู้สูงถึงขั้นวิชชญาณได้ และมีการเปลี่ยนแปลงได้ถึงขั้นเป็นพระอรหันต์บุคคล วิธีสอน ๓ วิธีนั้น คือ

(๑) อิทธิปาฏิหาริย์ การสอนด้วยการใช้ความสามารถพิเศษ เพื่อปราบคนร้ายๆ ที่ไม่ยอมรับคำสอนง่ายๆ ให้สันทัด

(๒) อาเทศนาปาฏิหาริย์ การสอนโดยวิธีดักใจ วิธีนี้พระพุทธองค์ทรงใช้กับบุคคลประเภทอุคฆติตัณญและวิปัสสัณญ

(๓) อนุสาสนีปาฏิหาริย์ การสอนด้วยการบรรยายองค์เดียว หรือการบรรยายแบบโต้ตอบสนทนา พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีนี้กับคนประเภทเนยยะ (ผู้มีปัญญาพอแนะนำได้) การสอนแบบ

^{๓๕} ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท หนังสือสายน้ำ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑-๓๖.

^{๓๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **เรื่องเหนือสามัญวิสัย อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๔) หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ เป็นการบรรยายหรือการสอนธรรมดา โดยไม่ต้องใช้ฤทธิ์เดชหรือการดักใจเข้าช่วยแต่อย่างใด ในการสอนคน พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีอนุศาสน์มากที่สุดและได้ผลดีที่สุด^{๑๗}

วคิน อินทสระ กล่าวถึงอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ในฐานะเป็นพุทธวิธีการสอนไว้ในหนังสือ “พุทธวิธีในการสอน” สรุปความได้ว่า พุทธวิธีในการสอน หมายถึง วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา หรือบุคคลทั่วไปทั้งเทวดาและมนุษย์ ทรงมีพุทธวิธีหลายประการอันเหมาะสมแก่ผู้ฟังหรือผู้สนทนาด้วย เมื่อจบการสอนหรือการสนทนาจึงมักจะได้รับผลสมความมุ่งหมาย คือ ผู้ฟังได้บรรลุผลมรรคผลบ้าง แสดงตนถึงพระรัตนตรัยเป็นพุทธมามกะบ้าง สุดแล้วแต่บุญบารมีหรืออินทรีย์ของแต่ละคนซึ่งแก่อ่อนไม่เท่ากัน จุดมุ่งหมายในการสอนพบว่ามี ๓ ประการ คือ

- (๑) เพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น (อภิปัญญาธรรมเทศนา)
- (๒) เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังตรงตามให้เห็นด้วยตนเอง (สนิทานธรรมเทศนา)
- (๓) เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัครรรยสามารถยังผู้ปฏิบัติให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตนๆ (สัปปาฏิหาริย์ธรรมเทศนา)

พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการสอนจำแนกได้ ๕ วิธี คือ (๑) สอนโดยวิธีเอ็กังสลักษณะ คือ แสดงยืนยันไปข้างเดียว (๒) สอนโดยวิธีวิวัชชลักษณะ คือ แยกประเด็นให้เห็นชัดเจน (๓) สอนโดยวิธีปฏิปุจฉาลักษณะ คือ ถามย้อนเสียก่อนแล้วจึงตรัสสอน (๔) สอนโดยรูปนลักษณะ คือ พักปัญหาไว้ไม่ทรงพยากรณ์ (๕) สอนโดยอุปมาลักษณะ คือ สอนแบบเปรียบเทียบ ในระหว่างสอน พระพุทธองค์จะวางท่าทีตามแต่ละบุคคล เช่น สอนแบบละมุนละม่อม สอนอย่างเข้มงวดรุนแรง สอนอย่างขอร้องวิनวอน^{๑๘}

เสฐียรพงษ์ วรรณปก กล่าวถึงการสอนแบบอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ไว้ในหนังสือ “พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก” สรุปความได้ว่า ในการสอนธรรมของพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับ ๓ ส่วนด้วยกัน คือ

- (๑) หลักเกี่ยวกับเนื้อหาที่สอน ได้แก่ ต้องสอนสิ่งที่รู้เห็นหรือเข้าใจง่ายไปหาสิ่งที่เข้าใจยาก สอนเนื้อหาที่ลุ่มลึกไปตามลำดับ สอนด้วยของจริง สอนตรงตามเนื้อหา สอนมีเหตุผล สอนเท่าที่จำเป็นจะต้องรู้ และสอนสิ่งที่มีความหมายและมีประโยชน์แก่ผู้เรียน
- (๒) หลักเกี่ยวกับตัวผู้เรียน ได้แก่ พระพุทธองค์จะทรงสอนใคร ทรงดูผู้รับการสอนหรือผู้เรียนก่อนว่า บุคคลนั้นๆ เป็นบุคคลประเภทใด มีปัญญาระดับใด นอกจากดูระดับสติปัญญาแล้ว ยังตรวจดูด้วยว่าเขามีความพร้อมหรือไม่ จากนั้น ในบางครั้งก็จะสอนให้เขาทำด้วยตนเอง ผู้เรียนจะต้องมีบทบาทร่วมด้วย ผู้สอนจะต้องเอาใจใส่นักเรียนที่มีปัญหาเป็นพิเศษ

^{๑๗} ดูรายละเอียดใน แสง จันทรงาม, วิธีสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๙-๔๔.

^{๑๘} วคิน อินทสระ, พุทธวิธีในการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๕), หน้า ๑-๔๘.

(๓) หลักเกี่ยวกับตัวการสอน ได้แก่ ต้องสร้างความสนใจ สร้างบรรยากาศให้ปลอดโปร่ง มุ่งสอนเนื้อหา สอนอย่างตั้งใจ และใช้ภาษาให้เหมาะสมกับภูมิของผู้ฟัง

หลักการสอนนั้นทรงยึดหลัก ๔ ประการ คือ อธิบายให้เห็นชัดแจ้ง ชักจูงให้เห็นจริงเห็น จังตาม เร้าใจให้เกิดความกล้าหาญ และสอนให้ผู้ฟังรำลึก เบิกบาน เพราะมองเห็นประโยชน์อันจะ เกิดจากการนำธรรมะไปปฏิบัติ ส่วนวิธีการสอนนั้นทรงใช้วิธีเหล่านี้คือ (๑) การสอนแบบสนทนา (๒) การสอนแบบบรรยาย (๓) การสอนแบบตอบปัญหา (ตอบปัญหาแบบตรงไปตรงมา, ตอบปัญหาแบบ มีการย้อนถามก่อนจึงตอบ, ตอบปัญหาแบบแยกตอบ, ปัญหาบางอย่างไม่ตอบ)^{๑๙}

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ใน “วารสารดอกไม้มงคล” สรุปความได้ว่า ท่านผู้แสดงฤทธิ์ได้ ไม่เคยปรากฏว่าได้รับผลอันเด็ดขาดแท้จริงอย่างไรจากฤทธิ์นั้น ทั้งทางวัตถุและความสุขในส่วนใจ ฤทธิ์ เป็นเรื่องจริงสำหรับผู้ไม่ทราบว่าเป็นฤทธิ์นั้นคืออะไร และตนเป็นผู้ที่ตกอยู่ในภูมิแห่งใจต่ำ จนผู้มีฤทธิ์จะ ออกอำนาจฤทธิ์บังคับเมื่อไรก็ได้ แต่สำหรับผู้มีฤทธิ์หรือผู้รู้เรื่องฤทธิ์หรือมีกำลังใจเข้มแข็งเท่ากับผู้มี ฤทธิ์จะเห็นว่าฤทธิ์นั้นเป็นเพียงเรื่องเล่นตลกชนิดหนึ่งเท่านั้น พระพุทธเจ้าทรงระมัดระวังในเมื่อ จะต้องมีการแสดงฤทธิ์ เว้นแต่จะเป็นการจำเป็นจริงๆ ทรงห้ามพระสาวกมิให้แสดงฤทธิ์ พระองค์เอง ก็ตรัสไว้ในกัณฑ์สุตตรว่า พระองค์เองก็ไม่พอพระทัยที่จะทรมานใครด้วยอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนา ปาฏิหาริย์ เพราะมันพ้องกันกับวิชากลางบ้าน ซึ่งพวกนักเลงโตในสมัยนั้นเล่นกันอยู่ เรียกว่า วิชา คันธารีและมนต์มณิกา พระองค์พอพระทัยที่จะใช้อุทสาสนีปาฏิหาริย์คือการพูดสั่งสอนกันด้วยเหตุผล ที่ผู้ฟังจะตรองเห็นตามได้เอง อันเป็นการทรมานที่ได้ผลเด็ดขาดดีกว่าฤทธิ์ซึ่งเป็นของชั่วขณะ^{๒๐}

เสฐียร พันธรัณย์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ศาสนาเปรียบเทียบ” ว่า พระพุทธเจ้าทรงยก ย่องอุทสาสนีปาฏิหาริย์ว่าเป็นเลิศ เป็นประโยชน์ใหญ่ การประกาศคำสอนของพระองค์เป็นไปใน ลักษณะอุทสาสนีปาฏิหาริย์ คือ ทรงประกาศให้รู้แจ้งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น ให้มีเหตุผลอัน พิสูจน์ได้ที่ผู้ฟังเห็นได้ตามความเป็นจริง มีผลเป็นอัครธรรมคือผู้ปฏิบัติตามจะได้รับผลสมการปฏิบัติ พระสิทธิธตเถ โคตมะ ใช้วิธีประกาศศาสนาโดยไม่ยอมขัดใจใคร ไม่บังคับใคร ปล่อยให้ทุกคนมี เสรีภาพในความคิด ใครจะเชื่อหรือไม่เชื่ออย่างไร สุดแต่สติปัญญาพิจารณาเห็นด้วยตนเอง สิ่งใดทรง เห็นว่าไม่เป็นประโยชน์แก่การปฏิบัติธรรม จะไม่ทรงพยากรณ์สิ่งนั้น ไม่ทรงยอมตอบปัญหาที่ทรงเห็น ว่าไร้สาระอันบุคคลพาลเห็นว่าเป็นสาระ ศาสนาที่พระสิทธิธตเถโคตมะทรงประกาศ ประกอบด้วย ประโยชน์ ๓ ประการ อันผู้ปฏิบัติตามเลือกเอาได้อย่างใดอย่างหนึ่งคือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ในขณะที่ ยังมีชีวิตอยู่(มนุษย์สมบัติ) ประโยชน์ข้างหน้า เมื่อชีวิตละจากโลกนี้ไปแล้ว (สวรรค์สมบัติ) และ ประโยชน์สูงสุดคือความหลุดพ้นจากโลกอันมัวเมา(นิพพานสมบัติ)^{๒๑}

^{๑๙} ดูรายละเอียดใน เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวิธีการสอนจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เพชรรุ่งการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๐),

^{๒๐} พุทธทาสภิกขุ, วารสารดอกไม้มงคล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกไม้มงคล, ๒๕๔๒), หน้า ๕๕.

^{๒๑} เสฐียร พันธรัณย์, ศาสนาเปรียบเทียบ พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔) หน้า ๕๕๕.

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา” ว่า ในชั้นแรก ก่อนจะพิจารณากันถึงเรื่องฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ ขอให้ตรวจสอบหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ก่อนว่า พระพุทธศาสนาที่เราใช้นับถืออยู่นั้น ถ้าต้องตัดเรื่องฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ออกให้หมด จะมีสาระอะไรควรแก่การนับถือหรือไม่ จากการตรวจสอบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เราจะได้คำตอบว่า トラบใดที่เราใช้นับถือพระพุทธศาสนา เพราะพอใจในฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ トラบนั้น เราก็ก็นับถือว่า เข้าใจและรู้จักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

ประการแรก พระพุทธเจ้าทรงเป็นเพียงมนุษย์ธรรมดาไม่ใช่เทวดาลึกลับอะไรที่ไหน จะได้ดึกก็ต้องอาศัยความพากเพียรพยายาม

ประการที่ ๒ แม้จะมีตำราหรือคัมภีร์ใดๆ ความสัมพันธ์กับอัครจริยต่างๆ เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า เช่น ประสูติแล้วเสด็จดำเนินได้ ๗ ก้าว มีดอกบัวรองรับพระบาท พร้อมทั้งเปล่งวาจาออกมาแสดงถึงความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ต่อไปในภพภาคหน้า

ประการที่ ๓ เรื่องฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงยกย่องว่า ดีเลิศ ทรงแยกปาฏิหาริย์ออกเป็น ๓ อย่าง คือ แสดงฤทธิ์ได้เป็นอัครจริย (อิทธิปาฏิหาริย์) หายใจได้เป็นอัครจริย (อาเทศนาปาฏิหาริย์) และสั่งสอนเป็นอัครจริย (อนุศาสน์ปาฏิหาริย์)

ประการที่ ๔ พระพุทธศาสนามีคำอธิบายเรื่องฤทธิ์เดชไว้เหมือนกัน แต่เป็นไปในทางให้เหตุ ผลกลางๆ อันเป็นวิทยาศาสตร์โดยตรงว่าเรื่องฤทธิ์ คือไม่ได้กล่าวถึงเรื่องฤทธิ์เดช เพื่อจะล่อให้เชื่อ หาก แต่เป็นผลพลอยได้จากการทำจิตใจให้สงบ^{๒๒}

บรรจบ บรรณรุจิ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ปาฏิหาริย์แห่งกรรม” ในเรื่อง “พระพุทธเจ้าโปรดหญิงบ้า” ได้สรุปเนื้อความตอนที่แสดงถึงอานุภาพแห่งอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงโปรด “นางภูษาจารา” ลูกเศรษฐีที่เศร้าโศกเสียใจอย่างสุดซึ้ง ต้องกลายเป็นหญิงบ้าเพราะสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก เดินแก้ผ้าบ่ายหน้าสู่พระเชตวัน ทรงปลอมโยนว่า “น้องหญิง เธออย่าเศร้าโศกเสียใจไปเลย บัดนี้เธอได้มาหาคนที่สามารถเป็นที่พึ่งของเธอได้แล้ว หยุดเถิดนะ หยุดร้องไห้ เพราะในสังสารวัฏอันยาวนานนี้ น้ำตาของเธอที่ไหลรินออกมาทุกครั้งก็คนรักตายจากไป เมื่อรวมกันแล้ว ยิ่งมากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้งสี่เสียอีก” เมื่อนางได้สติเป็นปกติแล้ว จึงตรัสต่อว่า “น้องหญิง คนที่จะตายนั้น บุตรธิดา สามีภรรยา บิดามารดา ตลอดถึงญาติพี่น้องไม่สามารถจะทดแทนได้หรอก คนฉลาดเมื่อทราบหลักความจริงอย่างนี้แล้ว จึงได้เคร่งครัดรักษาศีลแผ้วถางทางที่นำไปสู่นิพพานให้หมดจดโดยเร็ว” เมื่อจบกระแสพระพุทธรังษี นางได้ดวงตาเห็นธรรมสำเร็จเป็นโสดาบัน ขอบวชเป็นภิกษุณี ต่อมาไม่นานก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์^{๒๓}

สุรเชต วรคามวิชัย กล่าวไว้ในหนังสือ “พระไตรปิฎกสำหรับพระนวกะและพุทธศาสนิกชนทั่วไป” ผลการวิจัยพบว่า คนส่วนมากชอบฤทธิ์เดช ปาฏิหาริย์ อยากให้พระแสดงฤทธิ์

^{๒๒} สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘-๒๐

^{๒๓} บรรจบ บรรณรุจิ, ปาฏิหาริย์แห่งกรรม เล่มที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑),

เห็นเป็นของแปลกอัศจรรย์และนิยมนับถือพระเช่นนั้นว่าเก่งกล้าสามารถ ลากสักการะและชื่อเสียงก็มักจะไหลมาสู่พระเช่นนั้น แต่พระพุทธเจ้าไม่ทรงสรรเสริญ ไม่ทรงนิยม ตรัสว่านักเล่นกลก็ทำได้ และไม่เป็นไปเพื่อความสันทุกข์ ทรงนิยมและสรรเสริญอนุสาสนีปาฏิหาริย์คือคำสั่งสอนซึ่งบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ว่าดีกว่า ประเสริฐกว่า บุคคลนำไปปฏิบัติแล้วได้ประโยชน์จริง ทำชีวิตให้ราบรื่น สงบสุขได้จริง พระพุทธศาสนาที่ยั่งยืนมาได้จนทุกวันนี้ก็เพราะความอัศจรรย์แห่งคำสั่งสอนนี้เอง^{๒๔}

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ วิฑิตยาโน) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ว่า “การที่ทรงเข้าถึงความจริงทางประวัติศาสตร์ของคน สถานที่ บารมีธรรมอันเป็นความเชื่อมโยงกันของอดีตกับปัจจุบัน ความจริงแห่งธรรมที่ทรงตรัสรู้เมื่อทรงนำเอาธรรมเหล่านั้นมาแสดง ก็กลายเป็นธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงปาฏิหาริย์ ๓ ประการ คือ

- (๑) อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นความสำเร็จที่อัศจรรย์
- (๒) อาเทศนาปาฏิหาริย์ หายใจ รู้แจ้งวาสนาบารมีของคนแต่ละคนได้อย่างอัศจรรย์
- (๓) อนุสาสนีปาฏิหาริย์ องค์ธรรมที่ทรงแสดงสั่งสอนตามควรแก่ฐานะของคนแต่ละคนนั้น เมื่อนำไปประพฤติปฏิบัติตามที่ทรงสั่งสอน จะสามารถอำนวยผลอัศจรรย์แก่คนเหล่านั้นไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติโดยวาระใดในกาลใดก็ตาม”^{๒๕}

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาสุพัฒน์ กลยาณธมโม ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “พระพุทธเจ้า : บทบาทและหน้าที่ในฐานะพระบรมครู” ผลจากการวิจัยพบว่า ครู หมายถึง บุคคลผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์ และเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะกัลยาณมิตร คือ เป็นผู้นำทางสติปัญญาทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้เรียน ดังนั้น ครูจึงมีความพร้อมอยู่เสมอในการถ่ายทอดความรู้ ความสามารถที่ตนเองมีอยู่แก่ผู้เรียนเพื่อพัฒนาสติปัญญาให้สูงขึ้น และยกวิญญาณของศิษย์ทั้งหลายให้สูงขึ้นเปี่ยมไปด้วยคุณธรรม เพราะฉะนั้น ครู จึงมีความ สำคัญมากในฐานะปูชนียบุคคลและแม่พิมพ์ของศิษย์ เพราะผู้เรียนจะมีคุณภาพมากน้อยแค่ไหนเพียงไร ย่อมขึ้นอยู่กับครูผู้ทำหน้าที่หล่อหลอม ด้วยเหตุนี้ ครูจึงมีจิตสำนึกในการแสดงบทบาทและปฏิบัติหน้าที่ของความเป็นครูให้มาก และพึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติของความเป็นครู คือ จะต้องเป็นบุคคลผู้มีความหนักแน่นในด้านความรู้ ความสามารถและคุณธรรม กล่าวคือ พึงดำรงตนอยู่ในพรหมวิหารธรรม สังคหัตถุธรรมและอิทธิบาท เป็นต้น หลีกเลียงการประพฤติที่ไม่เหมาะสม เช่น อบายมุข มีการเล่นการพนัน คอรัปชั่นในหน้าที่การงานและคบเพื่อนชั่ว เป็นต้น

^{๒๔} สุรเชต วรรคชัย, **พระไตรปิฎกสำหรับพระภิกษุและพุทธศาสนิกชนทั่วไป**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๓๖

^{๒๕} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ วิฑิตยาโน), **พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : พรศิริการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๑-๒๒

ในทัศนะของพระพุทธศาสนา ได้แบ่งครูผู้สอนออกเป็นหลายประเภท ตามกำลังแห่งสติปัญญา ความรู้ความสามารถ แลหน้าที่ของครูประเภทนั้นๆ เช่น ศาสตราจารย์ อธิการ และ ทศปาโมกข์ เป็นต้น ซึ่งท่านเหล่านั้น ย่อมดำรงอยู่ในฐานะเหมือนกัน กล่าวคือ มีหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่ศิษย์ ในบรรดาครูเหล่านั้น พระพุทธเจ้า ชื่อว่าเป็นเลิศ คือ ทรงเป็นพระบิดาแห่งครูทั้งหลาย เพราะพระองค์ทรงมีคุณสมบัติหลายประการทั้งในด้านบุคลิกภาพและคุณธรรม ทรงดำรงอยู่ในฐานะพระบรมครู กล่าวคือ เป็นจอมศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงมีเทคนิคและวิธีการสอนเป็นเลิศเพื่อให้ชาว โลกได้บรรลุธรรม พุทธจริยาเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่ของพระองค์ที่ทรงกระทำในฐานะบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่มวลมนุษยชาติ เหล่าพระประยูรญาติ และในฐานะความเป็นพระพุทธเจ้า ปฏิปทาของพระพุทธองค์เหล่านี้ถือได้ว่าเป็นบทบาทและหน้าที่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นพระบรมครูของโลกอย่างแท้จริง^{๒๖}

พระมหาบุญตอม อคฺคปณฺโณ (ผากา) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยสรุปความได้ว่า การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้านั้นสามารถศึกษาได้ ๓ ระดับ คือ ระดับที่ ๑ ศึกษาระดับตำนาน คือศึกษาเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธองค์ก่อนที่จะเสด็จอุบัติมาเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ ทรงบำเพ็ญบารมีมาเป็นเวลายาวนาน ระดับที่ ๒ ศึกษาทางอภินิหาร คือศึกษาวิธีการแสดงธรรมให้เหมาะสมกับอุปนิสัยของแต่ละบุคคล แม้แต่ผู้ที่ให้ความสนใจในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ ระดับที่ ๓ ศึกษาข้อปฏิบัติและเหตุผลที่เป็นจริงโดยละเอียด สามารถจำแนกพระพุทธเจ้าออกเป็น ๓ ประเภท คือ

(๑) พระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ มีปัญญามากใช้เวลาบำเพ็ญพุทธการกธรรมหรือบารมีทั้ง ๑๐ ประการเป็นเวลา ๔ อสงไขยกับอีกหนึ่งแสนมหากัป มีบริษัทจำนวนน้อยเพราะมีเวลาทำประโยชน์ให้ประชาชนจำนวนน้อย

(๒) พระพุทธเจ้าประเภทสัทธาธิกะ มีศรัทธาแรงกล้า มีปัญญาปานกลางใช้เวลาบำเพ็ญบารมีนานถึง ๘ อสงไขยกับอีกหนึ่งแสนมหากัป มีบริษัทจำนวนปานกลาง มีบริษัทมากกว่าพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ เพราะมีเวลาบำเพ็ญประโยชน์แก่ประชาชนมากกว่า

(๓) พระพุทธเจ้าประเภทวิริยาธิกะ มีความเพียรแรงกล้า มีปัญญาน้อยกว่าพระพุทธเจ้า ๒ ประเภทข้างต้น บำเพ็ญบารมีนานถึง ๑๖ อสงไขยกับอีกหนึ่งแสนมหากัป มีบริษัทจำนวนมากกว่าพระพุทธเจ้า ๒ ประเภทข้างต้น เพราะทรงมีเวลาทำประโยชน์แก่ประชาชนนานมาก

พระพุทธเจ้าทั้งสามประเภทนี้ ทรงมีความเกี่ยวข้องกับปาฏิหาริย์ คือ สิ่งอัศจรรย์อันเหลือวิสัยของมนุษย์ธรรมดา ซึ่งคนธรรมดาเห็นเป็นมหัศจรรย์ แต่เป็นธรรมดาของผู้ทำมี ๓ ประการ

^{๒๖} พระมหาสุพัฒน์ กลยานธมฺโม, “พระพุทธเจ้า : บทบาทและหน้าที่ในฐานะพระบรมครู”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า บทคัดย่อ.

คือ (๑) อิทธิปาฏิหาริย์แสดงฤทธิ์เดชเป็นอัศจรรย์ (๒) อาเทศนาปาฏิหาริย์ ดักใจเป็นอัศจรรย์ (๓) อนุสาสนีปาฏิหาริย์ คำสอนเป็นอัศจรรย์^{๒๗}

บรรจบ บรรณรุจิ ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระอัสติมหาสาวกกับการบรรลุธรรม” ผลการวิจัยพบว่า การบรรลุธรรมของพระอัสติมหาสาวกไม่ได้ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิด สถานภาพทางเศรษฐกิจ แต่ขึ้นอยู่กับความพยายามของพระอัสติมหาสาวกแต่ละรูปเอง เป็นสำคัญ ท่านได้บำเพ็ญบารมีเพื่อบรรลุธรรมไว้แต่อดีตชาติ ในชาติปัจจุบันเมื่อได้พบพระพุทธเจ้าแล้วก็ต้องศึกษาอบรมศีล สมาธิ ปัญญา ให้เกิดมีขึ้นในตน ทั้งนี้โดยอาศัยการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนาเป็นหลัก นอกเหนือจากนั้น ท่านต้องตัดปิลิโพธคือสิ่งอันจะก่อให้เกิดความกังวลใจออกไปให้ได้เพื่อจิตจะได้แน่วแน่ ต้องได้อาจารย์ผู้ให้กรรมฐานที่เป็นกัลยาณมิตร เพื่อท่านจะได้ทราบถึงอุปนิสัยแล้วให้กรรมฐานที่เหมาะสมแก่อุปนิสัยและจะได้ช่วยขจัดความเห็นผิดและความถือตัว พระอัสติมหาสาวกได้บำเพ็ญเพียรในบรรยากาศที่มีสิ่งแวดล้อมเป็นสปปายะซึ่งจะช่วยสนับสนุนให้การปฏิบัติธรรมบรรลุผลสมตามเป้าหมาย^{๒๘} พระอัสติมหาสาวกนี้จัดเป็นพระมหาสาวกผู้ใหญ่ซึ่งเป็นกำลังหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กล่าวคือ เมื่อพระมหาเถระเหล่านี้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์แล้วบางท่านได้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาพร้อมกับพระพุทธเจ้า บางท่านได้ทำหน้าที่สั่งสอนศิษย์ในสำนักและพุทธศาสนิกชนในเมืองต่างๆ บางท่านได้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างเมือง บางท่านได้กลับไปเผยแผ่ศาสนาในบ้านเกิดหรือภูมิลำเนาเดิมของตน

ทรงวิทย์ แก้วศรี ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนา ของพระพุทธเจ้า” ผลการวิจัยสรุปได้ว่า หลักการบริหารสมัยใหม่ตามรูปแบบการบริหารเชิงยุทธวิธีนั้น สอดคล้องกับวิธีการของพระพุทธเจ้าที่ทรงใช้มาก่อนแล้วทั้งสิ้น วิธีการของพระองค์เป็นวิธีการปฏิบัติจริง เรียบง่าย กระชับรัดกุม ตรงประเด็น สามารถจัดการแก้ปัญหาการบริหารได้ทุกอย่างอย่างได้ผล มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะทุกกระบวนการความคิดของพระองค์เป็นระบบและสมเหตุสมผลจากสมมุติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ตามวัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ มีข้อเท็จจริงและหลักฐานตามคัมภีร์พระพุทธศาสนายืนยันว่า

(๑) พระพุทธเจ้าทรงประกาศศาสนา ด้วยพระปรีชาสามารถและพระกุศโลบายอันแยบยลลึกซึ้ง ยุทธวิธีของพระองค์นั้นเมื่อเทียบเคียงแล้วแสดงว่าทฤษฎีการบริหารเชิงยุทธวิธีของตะวันตกมาสอดคล้องกับวิธีการของพระพุทธเจ้าโดยมีข้อสงสัย ทั้งวิธีการของพระพุทธองค์มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุดด้วย

(๒) ตามหลักการวิเคราะห์สว็อท (Swot Analysis) ของตะวันตก แยกการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมออกเป็น ๒ คือการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก เพื่อหาโอกาสและภัยอันตราย

^{๒๗} พระมหาบุญต่อม อคฺคปัญโญ (ผกา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าใน พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๙๔.

^{๒๘} บรรจบ บรรณรุจิ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระอัสติมหาสาวกกับการบรรลุธรรม”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า บทคัดย่อ.

และการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน เพื่อหาจุดแข็งและจุดอ่อน พระพุทธเจ้าทรงวิเคราะห์โดยรวมทุกสภาพแวดล้อม ในการวิเคราะห์นั้น ผู้วิจัยจำแนกสภาพแวดล้อมต่างๆ ออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ สภาพแวดล้อมทางศาสนา สภาพแวดล้อมทางการเมืองการปกครอง และสภาพแวดล้อมทางสังคม พระพุทธเจ้าทรงทราบจุดแข็ง, จุดอ่อน, ถิ่นอันตราย และโอกาสช่องทางได้เป็นอย่างดี จึงทรงสามารถนำพระพุทธศาสนาเข้ามาแทรกซึมในหมู่ประชาชนชาวชมพูทวีป จนประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้มั่นคงภายในเวลาเพียง ๔ ปี

(๓) ผลของการศึกษาวิจัยพบว่า กระบวนการคิดออกมาเป็นทฤษฎีระหว่างตะวันตกกับพระพุทธเจ้าแตกต่างกัน ตะวันตกหรือสามัญชนทั่วไปนั้นคิดตั้งทฤษฎีจากปัญญาคือความรู้แค่ ๒ ประการ ได้แก่ จินตมยปัญญาและสุตมยปัญญา จึงเป็นการตั้งสมมุติฐานแล้วคิดหาวิธีการเพื่อไปสู่เป้าหมาย โดยคาดคะเนเอาว่าจะต้องเป็นไปตามนั้น ซึ่งอาจไม่แน่นอน แต่พระพุทธเจ้าทรงคิดค้นทฤษฎีจากภาวณามย-ปัญญา ได้ผ่านการทดลองปฏิบัติการจนเห็นผลมาแล้ว จึงทรงนำมาประมวลสรุปเป็นทฤษฎี อาจจะกล่าวได้ว่าตะวันตกคิดทฤษฎีต่าง ๆ ได้เพียงแค่ “ทฤษฎี” (Theory) แต่พระพุทธเจ้านั้นทรงคิดได้ถึงขั้นเป็น “ทฤษฎีบท” (Theorem)

(๔) ยุทธวิธีการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้าทุกขั้นตอน สามารถนำหัวข้อธรรมมาใช้เป็น หลักควบคุมกันได้อย่างกลมกลืน กล่าวคือ การคิดใช้โยนิโสมนสิการ, การตัดสินใจใช้ปริญา ๓ อธิฐานธรรม ๔ และปัญจธรรม ๓, การวางแผนใช้โกศล ๓ และสัมมปปธาน ๔, การบริหารใช้อธิบาท ๔ พละ ๔ และทวิภูมิมกัตถสังวัตตนิกธรรม ๔, ภาวะผู้นำใช้อัตตหิตสมบัติ พรหิตปฏิบัติ และยุทธการแบบทหารมีอาชีพตามาที่ตรัสไว้ในโยธาสีวสูตร

(๕) ยุทธวิธีของพระพุทธเจ้านั้น สามารถบูรณาการออกมาใช้กับการดำเนินงานทั่วไปในองค์กรต่างๆ ในที่นี้ได้แสดงเป็นรูปแบบไว้ ๓ รูปแบบคือ “แบบตรีกรรม”, “แบบจตุราริยสัง”, และ “แบบ รัตนตรัย” แต่ละแบบแสดงด้วยแผนภูมิให้เห็นวิธีการและขั้นตอนอย่างชัดเจน สุดท้ายได้แสดงตัวอย่างการบูรณาการยุทธวิธีแบบพุทธวิธี ใช้กับห้องสมุดและสถาบันวิทยบริการ “แบบรัตนตรัย” เพื่อเป็นแบบ อย่างแก่องค์กรต่าง ๆ นำไปประยุกต์ใช้ในฐานะเป็นองค์ความรู้ใหม่

เมื่อกล่าวโดยสรุป ยุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าเมื่อจะกล่าวถึงแนวทางการวางแผนการสอนของพระพุทธเจ้านั้น พระพุทธองค์จะทรงทำตามลำดับก่อนหลัง ดังนี้ ๑. วิเคราะห์ ผู้ฟัง พระพุทธองค์จะทรงศึกษาและเลือกบุคคลอย่างละเอียดดังปรากฏอยู่ในพุทธ กิจที่ทรงใช้ประจำคือในเวลาใกล้สว่างจะทรงตรวจดูสัตว์โลกผู้สมควรได้รับพระ กรุณา ๒. กำหนดรู้บริบทของผู้ฟัง เช่น เพศ วัย ฐานะ ความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อมชุมชน จารีตประเพณี อุปนิสัย ระดับสติปัญญา เป็นต้น ๓. กำหนดเนื้อหาสาระที่จะทรงใช้สอน มีขั้นตอนการเลือกธรรมที่จะนำมาสอนนับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่ง ๔. รูปแบบการนำเสนอพระพุทธเจ้าทรงมีรูปแบบในการสอนมากมายเช่นการสนทนาการบรรยายและการตอบปัญหา เป็นต้น ๕. วิธี การนำเสนอพระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการนำเสนอที่หลากหลายเช่นบางครั้งทรงใช้วิธี ยกอุปมาขึ้นเปรียบเทียบกับบางครั้งใช้วิธีตอบปัญหาบางครั้งใช้วิธีเล่านิทานมา ประกอบเป็นต้น ๖. ลดส่วนที่เกินเพิ่มส่วนที่พร่อง การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าทรงมุ่ง

ประโยชน์เกื้อกูล และประโยชน์ต่อชาวโลก โดยอาศัยพระกรุณาธิคุณเป็นที่ตั้ง ๗. การประเมินผล พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการประเมินผลในการแสดงธรรมะทุกครั้ง เมื่อจบการแสดงพระธรรมเทศนาแล้วจะเกิดคำว่า อัมมาภิสมโย คือการได้บรรลุธรรมตามเหตุปัจจัย ๘. การติดตามผล พระพุทธองค์จะทรงติดตามผลความคืบหน้า ในเรื่องที่ทรงสอนไป^{๒๙}

พระมหาทวี มหาปโล (ละลง) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธวิธีการสอนในอัมมปัทฏฐกถา” ผลการวิจัยสรุปได้ว่า เรื่องการใช้โอทธิปาฏิหาริย์ว่า “การสอนแบบโอทธิปาฏิหาริย์ คือการใช้ความสามารถพิเศษ พระพุทธองค์ทรงใช้ในบางโอกาสบางครั้ง ดังที่ทรงใช้ในเรื่องพระเจ้ากัปปินะ ดังนี้ พระพุทธเจ้าทรงใช้ฤทธิ์ช่วยในการสอนพระเจ้ากัปปินะ พระเทวี พร้อมด้วยราชบริวารจำนวนหนึ่ง เมื่อเสด็จข้ามน้ำทะเลเพื่อเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ได้สตับบอนุพพิกจากพระพุทธองค์จนได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน แล้วทูลขอบวชในพระพุทธศาสนา ความทราบถึงพระเทวีก็นำเสด็จพร้อมด้วยบริวารจำนวนหนึ่ง เพื่อตามหาพระสวามี ไปถึงสำนักของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงทราบว่าพระมหสีเสด็จมาถึง พระองค์ทรงเล็งเห็นว่าถ้าพระเทวีพร้อมด้วยบริวารเห็นสามเณรของตนที่นุ่งห่มผ้ากาสาวพัตร์ จะทำให้จิตใจกระสับกระส่าย และไม่สามารถบรรลุธรรมผลได้ จึงทรงบันดาลให้ทั้งสองฝ่ายไม่เห็นกันด้วยพระฤทธิ์ ตรัสสอนอนุพพิกเถา เมื่อจบอนุพพิกเถาพระเทวีได้บรรลุโสดาปัตติผล จึงทรงคลายพระฤทธิ์ให้ทั้งฝ่ายเห็นกัน^{๓๐}

พระศิริชัย ติกโกโร (บึงทอง) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์เรื่องปาฏิหาริย์ที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก” ผลการวิจัยสรุปได้ว่า “ปาฏิหาริย์ หมายถึง หลักพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าที่มีความอัศจรรย์ใจที่สามารถปรับเปลี่ยนให้มนุษย์เป็นไปได้ตามชอบใจ เช่น ทำให้มนุษย์กลายเป็นพระภิกษุ กลายเป็นพระอรหันต์และทำให้เจ้าชายสิทธัตถะกลายเป็นพระพุทธเจ้าได้ และหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้านั้น สามารถทำให้มนุษย์นำไปปฏิบัติถูกต้องแล้วทำให้มีผลตามมาอย่างน่าอัศจรรย์ใจ พระพุทธองค์ทรงส่งเสริมให้ปฏิบัติ ธรรมเพื่อให้เข้าถึงความหลุดพ้น ส่วนการแสดงพระธรรมเทศนานั้น เมื่อวิเคราะห์ ให้เห็นประเด็นสำคัญจริงๆ คือ การแสดงปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้างดที่ปรากฏในยมกสูตร ที่พระองค์แสดงปาฏิหาริย์ที่เป็นคู่ๆ เช่น มีน้ำไหลออกจากแขนข้างหนึ่งและมีไฟลุกขึ้นในแขนอีกข้างหนึ่ง ซึ่งพระองค์ได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาว่า สองสิ่งนั้นเป็นคู่ปรับกัน โดยที่พระองค์อยู่ตรงกลางและเปรียบเสมือนพระองค์ทรงสอนให้มนุษย์เดินสายกลาง ส่วนที่พระองค์ไม่ส่งเสริมการแสดงปาฏิหาริย์ เพราะไม่ใช่หนทางแห่งความพ้นทุกข์ สรุปวิเคราะห์การแสดงปาฏิหาริย์ในพระสูตรตันตปิฎกนั้น ซึ่งเป็นการประพจน์ปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามมา ๓ ประการ

^{๒๙} ดร. ทรงวิทย์ แก้วศรี, “การศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า บทคัดย่อ..

^{๓๐} พระมหาทวี มหาปโล (ละลง), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธวิธีการสอนในอัมมปัทฏฐกถา”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๓.

(๑) อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์ทางจิตใจที่สามารถกระทำสิ่งใดก็ได้ตามความมุ่งหมายของจิตเช่น กำบังหายตัว เหาะขึ้นไปบนอากาศซึ่งมีการแสดงอิทธิฤทธิ์ ๒ ลักษณะ คืออามิสฤทธิ์ เป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์เพื่อให้มีความสำเร็จในทางวัตถุ ๑ และธรรมฤทธิ์ เป็นการแสดงฤทธิ์ในทางธรรม ๑ ซึ่งเป็นเหตุแห่งความเจริญทางด้านธรรมซึ่งเป็นการแสดงเพื่อให้ถึงความสำเร็จเพียงชั่วคราวเท่านั้น ไม่มีความมั่นคง

(๒) อาเทศนาปาฏิหาริย์ มีความอัศจรรย์ในการทลายจิตใจของบุคคลอื่นได้อย่างแม่นยำมีความรอบรู้กระบวนการของจิตใจจนสามารถกำหนดลักษณะอาการเล็กๆ รวมถึงความคิดอุปนิสัยและจิตใจของผู้อื่นได้อย่างแม่นยำ

(๓) อนุสาสนีปาฏิหาริย์ เป็นปาฏิหาริย์ที่เกิดจากความจริง ซึ่งเป็นการลงมือทำให้สำเร็จ เช่น การปฏิบัติธรรมแล้วสามารถเข้าถึงซึ่งความสำเร็จในหลักคำสอน สิ่งเหล่านี้ จึงเป็นการแสดงปาฏิหาริย์เช่นกัน

ปาฏิหาริย์ทั้ง ๓ ประการนี้พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญอนุสาสนีปาฏิหาริย์ เพราะว่าเป็นหลักของการประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้ประสบความสำเร็จตามหลักความเป็นจริง เช่น ผู้ใดรักษาระยะผู้นั้นย่อมได้รับการคุ้มครองจากธรรมะดังกล่าว”^{๓๑}

พระวิชัย ปณณารโ (แก้วบัวลา) เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การใช้ปาฏิหาริย์สามของพระพุทธเจ้าและพระสาวกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” จากการวิจัยพบว่าวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวกนั้นเป็นการนำแบบอย่างของการดำรงชีวิตอันประเสริฐที่เรียกว่าพรหมจรรย์ออกไปเผยแผ่แก่ประชาชนโดยมีเป้าหมาย คือ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ วิธีการเผยแผ่ของพระสาวกก็เช่นกันเดียวกันกับพระพุทธเจ้า คือ การเริ่มต้นจากการสนทนากัน แล้วค่อยโน้มน้าวเข้าสู่หลักธรรมต่างๆ ตามสมควรแก่อุปนิสัยของแต่ละบุคคลเป็นลำดับ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในพระสัทธรรมยิ่งขึ้นไป มีการใช้ภาษาที่ เหมาะสมตามหลักของการสอน ๔ อย่าง คือ (๑) สันติสนทนา อธิบายความชัดเจนแจ่มแจ้ง (๒) สมาทปนา จูงใจให้เห็นจริงชวนคล้อยตามยอมรับและนำไปปฏิบัติ (๓) สมุตเตชนา การเร้าใจให้เกิดความแกล้วกล้าไม่ท้อต่อปัญหา (๔) สัมปหังสนา การขโลมใจให้เกิดความร่าเริงเบิกบานใจ เปี่ยมด้วยความหวัง ปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนามี ๓ อย่างคือ (๑) อิทธิปาฏิหาริย์ คือ ฤทธิ์ทางใจที่เป็นอัศจรรย์ เช่น การใช้เวทย์มนต์คาถาได้ (๒) อาเทศนาปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ คือ การทลายใจคนอื่นได้ (๓) อนุสาสนีปาฏิหาริย์ คือ คำสอนที่เป็นอัศจรรย์

การใช้ปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าในการเผยแผ่นั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้อนุสาสนีปาฏิหาริย์ในการเผยแผ่พระศาสนามากกว่าที่จะแสดงฤทธิ์ให้เขากลัว แต่เพื่อให้เข้าใจรู้แจ้งในพระสัทธรรมและเชื่อในการกระทำ มากกว่าที่จะเชื่อในเรื่องการอ้อนวอนเช่นสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป้าหมายที่แท้จริงในการเผยแผ่ศาสนาจึงเพื่อให้คนเข้าใจพระสัทธรรม ซึ่งบางครั้งอาจใช้วิธีที่หลากหลาย แต่ก็

^{๓๑} พระสิริชัย ตีกกวโร, “ศึกษาวิเคราะห์เรื่องปาฏิหาริย์ที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก”, วิทยานิพนธ์ศาสน ศาตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐๑.

มีจุดหมายปลายทางเดียวกัน ส่วนในเรื่องของปาฏิหาริย์นั้นเป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นบรมครูที่ยิ่งใหญ่ของโลก เข้าใจในจิตวิทยาของมนุษย์เป็นอย่างดี ทรงเลือกใช้ในบางสถานการณ์เท่านั้น จึงทำให้พระองค์สามารถประกาศพระศาสนาได้อย่างรวดเร็วและมีผู้บรรลุธรรมตามพระองค์เป็นจำนวนมาก พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญอนุสาสนีปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นปาฏิหาริย์ที่ปรากฏในหลักคำสอนของพระองค์ อนุสาสนีปาฏิหาริย์นั้นเกิดจากการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนที่ทรงสมมติบัญญัติเอาไว้ ซึ่งเมื่อปฏิบัติธรรมได้จริงย่อมทำให้จิตตั้งอยู่ในคุณธรรมความดีไม่หวั่นไหวเพราะกิเลสทั้งปวง เป็นปาฏิหาริย์ที่สำคัญมากกว่าอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์^{๓๒}

กนกวรรณ กรุณาฤทธิโยธิน ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์แนวคิดเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท” สรุปความได้ว่า อิทธิปาฏิหาริย์เกิดจากความสามารถของมนุษย์ที่ได้รับการฝึกฝนในเรื่องของสมาธิหรือสมถกรรมฐานจนเกิดความชำนาญแล้วได้จุตุดมณจึงมีหรือได้ อิทธิปาฏิหาริย์ และอิทธิปาฏิหาริย์มีไว้สำหรับเป็นเครื่องมือในการสื่อสารพระธรรมคำสอน ผู้ที่แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ คือพระพุทธเจ้าและพระสาวก อิทธิปาฏิหาริย์ไม่เป็นปัญหาอภิปราย แต่เป็นญาณวิทยาอย่างหนึ่งที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยพุทธจริยศาสตร์ คือสัมมาสมาธิอันประกอบด้วยอิทธบาท ๔ ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ดังนั้น อิทธิปาฏิหาริย์ในพุทธปรัชญาจึงไม่ต้องตั้งข้อสงสัยแล้วแสวงหาคำตอบ เพราะได้คำตอบจากญาณวิทยา และพุทธจริยศาสตร์อย่างชัดเจนแล้ว^{๓๓}

ทิพกาญจน์ ประภารัตน์ ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยสรุปได้ว่า อิทธิปาฏิหาริย์มีจริง แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงสรรเสริญ พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญอนุสาสนีปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นปาฏิหาริย์ที่ปรากฏจริงตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ อนุสาสนีปาฏิหาริย์เกิดจากการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงบัญญัติไว้ ซึ่งเป็นความจริงที่ว่า เมื่อปฏิบัติธรรมได้จริงก็จะประสบความสำเร็จทั้งอิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์และอนุสาสนีปาฏิหาริย์ และมีจิตตั้งอยู่ในคุณ ธรรม ความดี ไม่หวั่นไหวเพราะกิเลสทั้งปวง อิทธิปาฏิหาริย์มีมาทุกยุคสมัย ดังนั้น บุคคลจะต้องฝึกฝนบ่มเพาะจิตของตนให้รู้แจ้งเห็นจริงตามกฎไตรลักษณ์ ซึ่งได้แก่ อนิจจตา ความไม่เที่ยง ทุกขตา ความเป็นทุกข์ อนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน โดยวิธีนี้ จะทำให้ผู้ปฏิบัติหลุดพ้นจากกิเลสก้าวสู่ความเป็นอริยบุคคลซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา สรุปได้ว่า อิทธิปาฏิหาริย์มีอยู่จริง แต่พระพุทธเจ้าไม่ทรงสรรเสริญ พระพุทธองค์ทรงต้องการให้บุคคลมีปัญญาารู้แจ้งเห็นจริงด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา^{๓๔}

^{๓๒} พระวิชัย ปลูกธารโร (แก้วบัวลา), “ศึกษาวิเคราะห์การใช้ปาฏิหาริย์สามของพระพุทธเจ้าและพระสาวกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๓} กนกวรรณ กรุณาฤทธิโยธิน, “การวิเคราะห์แนวคิดเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), พ.ศ.๒๕๕๑, หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๔} ทิพกาญจน์ ประภารัตน์, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

พระสมัคร มุลทากุล ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิธีการใช้อุปมาในการสอนของ พระพุทธเจ้า” ผลการศึกษาพบว่า การอุปมา คือ การใช้ภาษา สำนวนโวหาร ข้ออำนวนาเปรียบ เทียบใช้คู่กับอุปมา ประเภทของอุปมาโดยทั่วไป แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ (๑) อุปมาที่รู้ด้วย ศัพท์ (๒) อุปมาที่รู้ได้ด้วยความรู้ (๓) อุปมาที่รู้ได้ด้วยความรู้ของพหุญญ วิธีการใช้อุปมาในการสอนของ พระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎกสามารถจำแนกประเภทของสิ่งที่ใช้เปรียบเทียบอุปมาได้ดังนี้ คือ มนุษย์ สัตว์ ธาตุ สิ่งของ ต้นไม้ โดยพบว่า สิ่งที่พระพุทธเจ้าใช้เปรียบเทียบอุปมา สามารถแบ่ง ออกเป็นสองลักษณะใหญ่ๆ คือ ฝ่ายที่มีภาพลักษณ์เป็นบวกรหรือกุศล และฝ่ายที่มีภาพลักษณ์เป็นลบ หรืออกุศล และไม่ปรากฏสิ่งที่ใช้เปรียบเทียบที่เป็นกลางหรืออพยากฤต เนื่องจากวิธีการใช้อุปมาใน การสอนต้องการชี้ให้เห็นความแตกต่างที่ดีและชั่ว แสดงให้เห็นคุณและโทษของสิ่งที่อุปมาแก่ผู้ฟัง เพื่อให้เกิดสำนึกคล้อยตามแล้วละทิ้งในสิ่งที่เห็นผิดและไม่ก้าวล่วงในสิ่งที่ผิดทำนองคลองธรรม น้อม รับเอาหลักธรรมคำสอนไปประพฤติปฏิบัติเกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิตตามอุดมคติในทางพระพุทธศาสนา

อุปมามีความสำคัญในการสื่อความหมายทางภาษาที่มีความยากง่ายต่างกัน โดยเฉพาะข้อ ความที่เกี่ยวข้องกับนามธรรมที่ไม่สามารถสื่อสารอย่างตรงไปตรงมาการอุปมาจึงเป็นกุญแจหรือ เครื่องมือทางภาษาสำหรับการใช้ในการโยงนามธรรมไปสู่รูปธรรมให้ชัดเจนและสละสลวยยิ่งขึ้นสามารถ ทำให้ผู้ฟังเข้าใจความหมายได้ง่ายและรวดเร็วพระพุทธเจ้าจึงทรงเลือกวิธีการใช้อุปมาในการสอนให้ เหมาะสมกับบุคคลแต่ละคนซึ่งมีพื้นฐานด้านจิตและระดับภูมิปัญญาแตกต่างกัน อนึ่งเหตุผลในการ ใช้อุปมาก็เพื่อโยงถึงเป้าหมาย ๓ ระดับ คือ เป้าหมายเบื้องต้น เป้าหมายในท่ามกลางและเป้าหมาย ในที่สุด กล่าวคือ ครอบคลุมถึงการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทั้งด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้าน ปัญญาส่วนลักษณะของการใช้อุปมาเป็นศิลปะการใช้ภาษาเปรียบเทียบสรรพสิ่งทั้งรูปธรรมและ นามธรรม ๓ วิธี คือ การสร้างบุคคลสมมุติขึ้นมา การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับสิ่งหนึ่งและ การใช้เสียง คำสร้างภาพหรือความหมายพิเศษ โดยมีวิธีการเลือกคำที่จะใช้สื่อความคิด เรียบเรียง จัดวาง และใช้ ถ้อยคำเพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้นการใช้อุปมาจึงมีประโยชน์ต่อผู้รับสารโดยมุ่งผลสัมฤทธิ์ ๓ ด้าน คือ (๑) ผลสัมฤทธิ์ทางด้านมโนทัศน์ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในความคิดของผู้ฟังให้มีศรัทธา และเห็นจริงตามได้ด้วยตนเอง (๒) ผลสัมฤทธิ์ทางกายภาพ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการดำเนิน ชีวิตไปสู่ทางที่ดี ปรับเปลี่ยนความประพฤติทางกาย ทางวาจา เห็นผลประจักษ์ในทางที่ดีและ (๓) ผลสัมฤทธิ์ทางจิตภาพ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจเพื่อให้ถึงการสิ้นเหตุแห่งความทุกข์ทั้ง ปวง ผลสัมฤทธิ์ในการใช้อุปมาของพระพุทธเจ้า แบ่งได้เป็น ๒ ระดับ คือ (๒) ระดับโลกียะ คือ ความสุขเบื้องต้นเข้าถึงความสงบเย็นอันเป็นอุปนิสัยในการตรัสรู้เบื้องต้น และ (๓) ระดับโลกุตระ คือ ความสุขเหนือโลก ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์บุคคล เข้าถึงประโยชน์สูงสุด ส่วนการประยุกต์ใช้อุปมา ในการสอนต้องพิจารณาเลือกใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในโลกยุคปัจจุบัน โดยขึ้นอยู่กับบุคคล สถานที่ เวลา จุดมุ่งหมายและธรรม^{๓๔}

^{๓๔} พระสมัคร มุลทากุล, “วิธีการใช้อุปมาในการสอนของพระพุทธเจ้า”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

นายสวัสดิ์ เพ็ญประไพ เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระธรรมกถึกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีพระปุนณมนตานีบุตรเถระ” ผลการวิจัยพบว่าพระปุนณมนตานีบุตรเถระ เป็นพระมหาสาวกที่สำคัญยิ่งรูปหนึ่งในสมัยต้นพุทธกาล มีผลงานที่เป็นจุดเด่นประจักษ์ชัดแจ้งแห่งสังฆมณฑล คือ การเผยแผ่ศาสนา และการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพระอริยสาวกท่านนี้ ได้ก่อให้เกิดคุณประโยชน์ ๓ ประการ คือ (๑) ได้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับชีวิตส่วนตัวของท่านเช่น ชีวประวัติ คุณสมบัติ ปฏิปทา อุดมการณ์ ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และบทบาทการเผยแผ่ศาสนา (๒) ได้ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมและวิธีการนำหลักธรรมที่ท่านใช้เผยแผ่ศาสนาในยุคพุทธกาล (๓) ได้นำหลักธรรมและวิธีการเผยแผ่ศาสนาของท่าน มาเป็นแนวทางประยุกต์ใช้เผยแผ่ศาสนาในยุคปัจจุบัน สำหรับชีวประวัติของท่านปรากฏว่า ท่านเกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล แห่งหมู่บ้านโตนวัตถุ ซึ่งตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากกรุงกบิลพัสดุ์มากนัก เป็นบุตรของนางมนตานีพราหมณ์ ส่วนบิดาไม่ปรากฏนาม ต่อมาได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา โดยการชักชวนขอพระอัญญาโกณฑัญญะครั้งบวชแล้วไม่นานก็ได้บรรลุอรหัตผล ท่านมีคุณสมบัติเด่นคือได้กถาวัตร ๑๐ และดำเนินตามปฏิปทานั้นอย่างเคร่งครัด ทั้งมีอุดมการณ์มุ่งมั่นเผยแผ่กถาวัตร ๑๐ เป็นกรณีพิเศษ^{๓๖}

พระมหาจิตติภัทร์ อจลธมโม เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระอานนทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” จากการศึกษาพบว่า (๑) บทบาทในด้านความสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ ท่านมีความสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ คือ กับพระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็นพุทธอนุชาเป็นพุทธอุปัฏฐาก กับภิกษุในฐานะเป็นเพื่อนสหธรรมิก เป็นที่ปรึกษา และเป็นผู้ประสานหมู่สงฆ์ให้เกิดความสามัคคี กับภิกษุณีในฐานะเป็นผู้สนับสนุนให้สตรีได้บวชในพระพุทธศาสนาและเป็นผู้ให้อาวาส กับอุบาสกอุบาสิกาในหน้าที่ปฏิคมและที่ปรึกษา กับบุคคลนอกศาสนาในการช่วยตอบปัญหาข้อข้องใจ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าท่านต้องรับภาระและเป็นธุระในหลายๆ ด้าน (๒) บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านมีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะการให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจและแสดงธรรม โดยที่ท่านได้รับฟังจากพระพุทธเจ้า แล้วนำไปถ่ายทอดหรือเผยแผ่แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการที่ต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การอธิบาย ขยายข้อความ เปรียบเทียบและถามตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสและยอมรับนับถือพระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย แต่ก็มีบางส่วนที่มีได้หันมานับถือพระรัตนตรัย เพราะยังยึดติดอยู่กับลัทธิดั้งเดิม ถึงกระนั้นก็ยังมีความเคารพนับถือในตัวท่านเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งก็เท่ากับว่า ท่านได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่างๆ นับว่าเป็นตัวอย่างแห่งการประกอบศาสนกิจ ดำเนินชีวิต และเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี (๓) บทบาทในการรักษาพระสัทธรรมให้คงอยู่ ท่านรักษาพระสัทธรรมไว้ได้ด้วยการศึกษาและทรงจำ ในเถรคาถากล่าวว่าท่านสามารถ ทรงจำไว้ได้ถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ฉะนั้นในการทำปฐมสังคายนาท่านจึงได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้วิสัชนาพระธรรม และท่านก็ได้ทำหน้าที่นี้เป็นอย่างดี ด้วยการรวบรวมพระโอวาท

^{๓๖} นายสวัสดิ์ เพ็ญประไพ, “การศึกษาบทบาทของพระธรรมกถึกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีพระปุนณมนตานีบุตรเถระ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

และพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในที่ต่างๆ เสนอต่อที่ประชุมสงฆ์เพื่อให้ช่วยกันพิจารณาจัดเป็นหมวดหมู่ จนกลายมาเป็นพระสูตร พระอภิธรรมให้ได้ศึกษากันมาจนถึงปัจจุบัน (๔) บทบาทในการสร้างทายาทสืบต่อ ท่านก็เหมือนกับพระสาวกผู้มีชื่อเสียงอื่นๆ คือการสร้างทายาทผู้สืบต่อในคัมภีร์สังยุตตนิกาย นิทานวรรค และอรรถกถาสังยุตตนิกาย นิทานวรรคกล่าวว่า ภิกษุผู้เป็นศิษย์ของท่าน เช่น พระสัพพกามี พระสาฬหะ พระเรวตะ พระชัชโชภิตะ พระสาณวาสีสัมภูตะ พระยสกาภินทบุตร เป็นต้น ส่วนใหญ่เป็นพหูสูตร (พหุสูตรา) และศิษย์ของท่านเหล่านี้ ภายหลังได้เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการทำสังคายนาครั้งที่สอง^{๓๗}

พระนนทพัฒน์ ฐิตธมโม ดร. เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยธรรมของกุศลธรรมและอกุศลธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ปฏิกฐาน” จากการศึกษาพบว่า กุศล ธรรมมีความหมายตรงกันข้ามกับอกุศลธรรมอย่างชัดเจน กล่าวคือ กุศลธรรม เป็นสิ่งที่ดี ไม่มีโทษ มีการกำจัดบาปอกุศลธรรม และส่งผลเป็นความสุข ตรงข้ามกับอกุศลธรรมที่เป็นสิ่งที่ไม่ดี มีโทษ เป็นปฏิปักษ์ต่อกุศลธรรม และส่งผลเป็นความทุกข์ กลุ่มปัจจัยธรรมที่อุปการะแก่กุศลธรรมและอกุศลธรรมได้มี ๕ กลุ่มเท่ากัน ได้แก่ (๑) กลุ่ม สหชาติชาติ มีปัจจัยทั้งสองฝ่ายเสมอกัน ซึ่งมีทั้งส่วนที่เหมือนกัน คือ อัญญาสมานเจตสิก และที่แตกต่างกัน คือ โสภณเจตสิกจะเกิดพร้อมกุศลจิต ในขณะที่อกุศลเจตสิกจะเกิดพร้อมอกุศลจิต (๒) กลุ่ม อารัมมณชาติ มี ๑๑ ปัจจัยที่เสมอกัน อีก ๑ ปัจจัยเป็นฝ่ายอกุศลอย่างเดียว ถ้าเป็นโลกุตตรธรรมจะเป็นอารมณ์แก่ฝ่ายกุศลญาณสัมปยุตเท่านั้น ส่วนโลกียธรรมและบัญญัติธรรมจะเป็นอารมณ์ให้ได้ทั้งสองฝ่าย จึงควรสำรวจอินทรีย์เสมอเมื่อประสบกับอารมณ์เหล่านี้ (๓) กลุ่ม อนันตรชาติ มีปัจจัยเสมอกัน ส่วนที่เป็นมโนทวาราวชชนจิตดับลงแล้ว อุปการะแก่ปฐมชวนจิต ซึ่งถ้ามีโยนิโสมนสิการจะทำให้ฝ่ายกุศลเกิด แต่ถ้าขาดโยนิโสมนสิการแล้วก็จะทำให้ฝ่ายอกุศลเกิดได้แทน (๔) กลุ่มวัตถุปุเรชาติชาติ มีปัจจัยเสมอกัน หทยวัตถุรูปที่เกิดก่อนอุปการะแก่ทั้งสองฝ่ายได้เหมือนกัน แสดงถึงจิตตูปบาทใน ปัญจโวการภูมิต้องอาศัยวัตถุรูปเกิดเสมอ และ (๕) กลุ่ม ปกตูปนิสสยชาติ มีเพียงปัจจัยเดียวจึงเสมอกันทั้งสองฝ่าย สำหรับโลกุตระระย่อมเป็นปัจจัยแก่ฝ่ายกุศลธรรมเท่านั้น ส่วนเหตุธรรมที่เป็นโลกียะและบัญญัติจะอุปการะได้ทั้งสองฝ่าย ทั้งนี้จะเกี่ยวเนื่องกับการที่มีโยนิโสมนสิการต่อปัจจัยทั้งภายใน ภายนอกอย่างเหมาะสมหรือไม่ ซึ่งจะทำให้เกิดกุศลธรรม หรืออกุศลธรรมได้ สำหรับการประยุกต์ปัจจัยธรรมของกุศลธรรมไปใช้ในชีวิต ได้แก่ (๑) คบหากัลยาณมิตร ไกล่ชิดสัปปายะ (๒) มีสติทุกขณะด้วยอินทรีย์สังวร (๓) เพียรพินิจคำสอนสร้างโยนิโสมนสิการ (๔) สังเกตอาการลักษณะโสภณธรรม (๕) บำเพ็ญกุศลตามลำดับขั้นให้สมบูรณ์ และการประยุกต์ปัจจัยธรรมของกุศลธรรมไปใช้ในชีวิต ได้แก่ (๑) หลีกเลี้ยงคบหาพาลชน หลบให้

^{๓๗} พระมหาจิตติภัทร์ อจลธมโม, “การศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,

พันอบายมุข (๒) อุดทนต่อความทุกข์ ระวังสุขอย่าติดใจ (๓) เข้าใจลักษณะอกุศล แยกให้พ้นตัด เหตุไฉน (๔) ควบคุมกายวจีไว้ กำกับใจด้วยปัญญา (๕) เกิดอกุศลขึ้นมา แก้ปัญหาโดยพุทธธรรม^{๓๘}

ฉินญ์ ทรงอมรสิริ เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิธีการทางตลาด” “จากการศึกษาพบว่า บรรดาศาสนาสำคัญที่มีผู้นับถือเป็นจำนวนมากในปัจจุบัน พระพุทธศาสนานับว่าเป็นศาสนาที่มีอายุเก่าแก่เป็นอันดับสอง รองจากศาสนาพราหมณ์ที่ดำรงอยู่ในรูปของศาสนาฮินดู พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในโลกเมื่อ ๔๕ ปีก่อนพุทธศักราช (พุทธศักราชเริ่มนับ ๑ ถัดจากปีที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน) ในดินแดนชมพูทวีปซึ่งในปัจจุบันได้แก่ ประเทศอินเดีย และเนปาล โดยเริ่มขึ้นในวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาแก่วงศ์ปัญจวัคคีย์ ซึ่งตรงกับวันเพ็ญ เดือนอาสาฬหะ (ขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๘) จากวันนั้นเป็นต้นมาพระพุทธเจ้าได้เสด็จจาริกออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วชมพูทวีป โดยในระยะแรกพระองค์เสด็จออกเผยแผ่พระองค์เดียว เมื่อมีสาวกมากขึ้น ก็ให้พุทธสาวกออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย ทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองและแผ่ขยายไปในชมพูทวีปอย่างรวดเร็ว ชาวชมพูทวีปพากันละทิ้งลัทธิเดิมแล้วหันมานับถือเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธ ศาสนามากขึ้น เป็นลำดับ ดังนั้นการเผยแผ่จึงเสมือนกับการเสนอสินค้าให้แก่ผู้บริโภค

การตลาดจึงดำรงอยู่ในฐานะเป็น "เครื่องมือของศาสนา" มากกว่า "ศาสนาจะเป็นเครื่องมือของการตลาด" เพราะการตลาดจะเข้ามาทำหน้าที่ในการพัฒนาช่องทางให้ศาสนาในฐานะเป็นสิ่งที่ มีคุณค่าทางสติปัญญา เพื่อจะพาให้มนุษย์หลุดรอดออกจากความกลัว ความสิ้นหวัง และไร้แรงบันดาลใจ และช่วยใช้หลักการศาสนาไปเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำไปสู่การค้นพบตัวเอง และเข้าถึงความจริงสูงสุดในทางศาสนา หากจะมองในมิตินี้ หากจะมองว่า ธรรมะเป็นประดุกแพข้ามผาก การตลาดก็อาจจะเป็นถ่อ หรือ ใบพายเพื่อที่จะไถ่ถอน และพายเพื่อช่วยให้แพไปถึงฝั่งโดยเร็ววัน

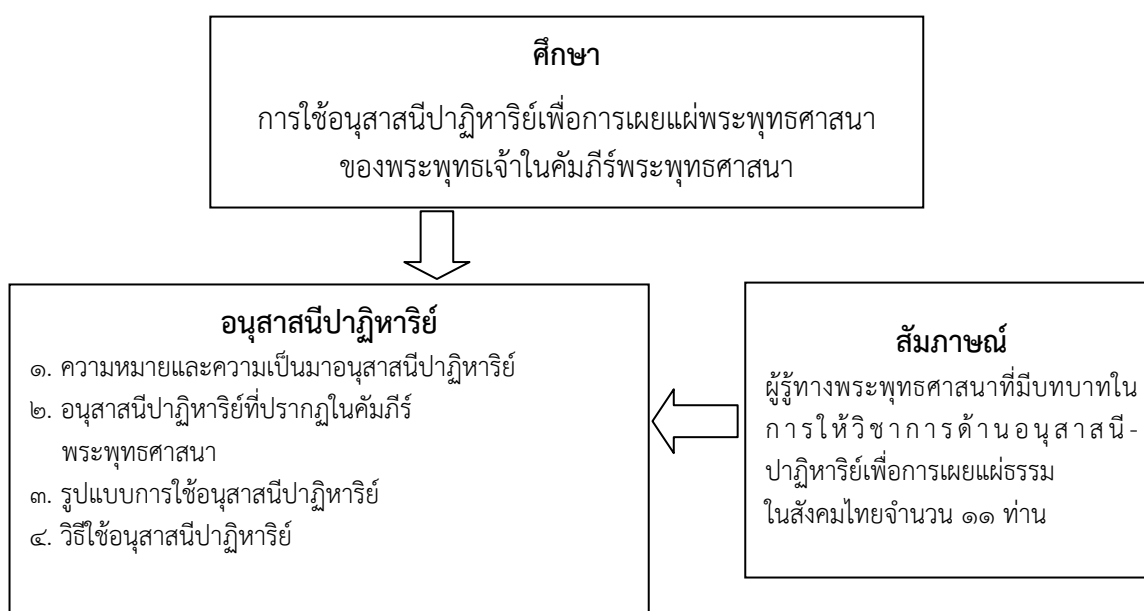
จุดมุ่งหมายการเสนอธรรมะในการสอน ไม่ว่าจะเสด็จไปทางไหน หรือทำอะไร พระพุทธเจ้าทรงตั้งจุดมุ่งหมายเสมอแม้แต่การสอนก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีใครปรากฏอยู่ในข่ายคือพระ ญาณแล้ว พระพุทธองค์ก็จะเสด็จไปแสดงธรรมโปรด เรียกว่า จุดมุ่งหมายในการสอน หรือลักษณะอาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนมี ๓ อย่าง ได้แก่ ๑. อภิปัญญาธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมด้วยความรู้ยิ่ง คือทรงรู้ยิ่งเห็นเองแล้วจึงทรงสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตาม เพื่อใช้แก้ไขปัญหามานะชีวิตประจำวัน ๒. สนิทานธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมมีเหตุผล คือผู้ฟังตรึกตรองตามหรือเห็นจริงได้ และสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมให้ถูกต้องและเหมาะสมยิ่งขึ้น ๓. สัมปาฏิหาริย์ธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมให้เห็นจริง คือผู้ฟังนำผลนั้นไปปฏิบัติตาม พร้อมทั้งได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามกำลังของตนๆ^{๓๙}

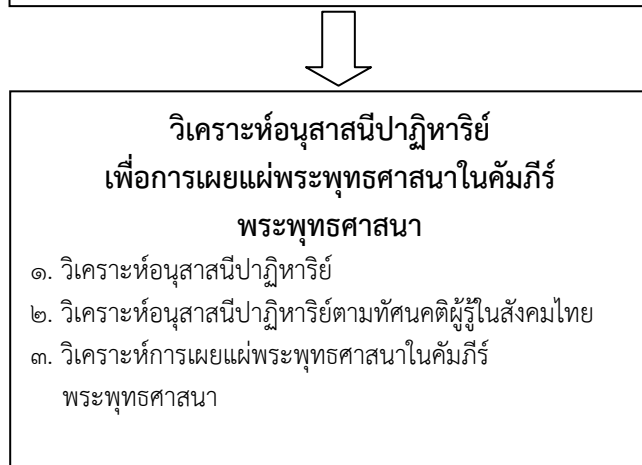
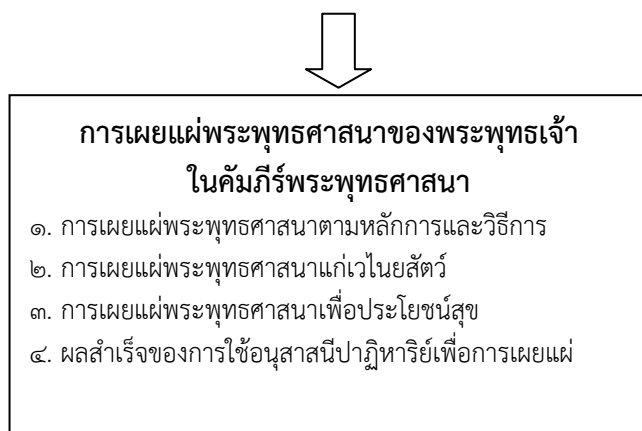
^{๓๘} พระพนทพัฒน์ จิตฺตมโม ดร., “การศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยธรรมของพุทธธรรมและอกุศลธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ปฏิกฐาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๙} ดร.ฉินญ์ ทรงอมรสิริ, “แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิธีการทางตลาด”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่า ที่ผ่านมามีผู้สนใจได้ทำการการศึกษาบทบาทของพระพุทธเจ้าและพระสาวกด้านต่างๆ อยู่พอสมควร กล่าวเฉพาะบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีงานวิจัยบางเล่มกล่าวถึงพระพุทธเจ้าด้านที่มีความสัมพันธ์กับปาฏิหาริย์ทั้ง ๓ ประการ คือ อิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ และอนุสาสนีปาฏิหาริย์ แต่ก็จะศึกษาในบางแง่มุมเท่านั้น ไม่มีการศึกษาอย่างรอบด้าน ในสมัยปัจจุบัน สภาพสังคมมีความแตกต่างจากสมัยพุทธกาลมาก การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องมีรูปแบบที่เหมาะสม การเผยแผ่ธรรมจึงจะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้จะได้ทำการศึกษาเจาะจงเฉพาะคือ ๑) อนุสาสนีปาฏิหาริย์ ๒) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๓) วิเคราะห์อนุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พร้อมทั้งเสนอมุมมองด้านวิชาการเกี่ยวกับองค์ความรู้ใหม่ๆ เพื่อให้งานวิจัยฉบับสมบูรณ์มากที่สุด จากนั้นจะมีการสัมภาษณ์ผู้รู้ในสังคมไทยเกี่ยวกับการงานวิชาการด้านอนุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่มีประสิทธิภาพเพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการนำเสนอแนวทางการใช้อุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบันสืบต่อไป

๑.๗ กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ปฐมภูมิ (Primary source) จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary) จากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ตำรา บทความ งานแปล และผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาบาลีอื่นๆ ซึ่งผู้วิจัยได้จัดลำดับขั้นตอนของการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๘.๑ รูปแบบการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยทั้งจากเอกสาร และการวิจัยเชิงสำรวจ ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเรื่องนี้จึงมี ๒ ลักษณะ คือ

๑.๘.๑.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร

ศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับอนุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก และคัมภีร์พระพุทธศาสนาอื่นๆ จากนั้นจะวิเคราะห์ความหมายและความเป็นมา พุทธลีลา

บูรณาการ

การบูรณาการใช้อนุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อ
การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน

อนุสาสนีปาฏิหาริย์และ การเผยแพร่ตลอดทั้งวิเคราะห์ผลจากการใช้อุสนาสนีปาฏิหาริย์ของ พระพุทธเจ้าให้ทราบขั้นตอนและรายละเอียดต่างๆ

๑.๘.๑.๒ การวิจัยเชิงสำรวจ

ทำการสัมภาษณ์ผู้รู้ในสังคมไทยให้ทราบแนวคิด รูปแบบและวิธีการใช้อุสนาสนีปาฏิหาริย์ ในแง่มุมต่างๆ จากนั้นจะได้นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาและสัมภาษณ์มา วิเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ เพื่อเสนอแนวทางการใช้อุสนาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแพร่ พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยจะทำการสัมภาษณ์ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาผู้มีบทบาท ในการประยุกต์ใช้อุสนาสนีปาฏิหาริย์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย จำนวน ๑๑ รูป/คน คือ

ก. พระภิกษุ จำนวน ๗ รูป

ข. คฤหัสถ์ จำนวน ๔ ท่าน

๑.๘.๒ ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

(๑) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) จะศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอนุสาสนี ปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับ มหาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(๒) ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จะศึกษาข้อมูลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ อนุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า จากอรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส ฉบับมหาจุฬา และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ ตลอดจนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็น งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือและบทความวิชาการอื่นๆ

๑.๘.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีแบบบันทึกสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview Form) เครื่องบันทึกเสียง (Recorder) และอุปกรณ์จัดบันทึกคำให้สัมภาษณ์

๑.๘.๔ การสร้างเครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีต่างๆ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของ การวิจัยที่กำหนดไว้ โดยหัวข้อการสัมภาษณ์ดังนี้

(๑) ข้อมูลส่วนตัวผู้ให้สัมภาษณ์ มีประสบการณ์ในการประยุกต์ใช้อุสนาสนีปาฏิหาริย์เผยแผ่พระพุทธศาสนา

(๒) ความรู้ (Knowledge) เป็นการสอบถามในเรื่องการประยุกต์ใช้อุสนาสนีปาฏิหาริย์ เพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

(๓) ทศคติ (Attitude) เป็นการสอบถามในเรื่องการประยุกต์ใช้อุสนาสนีปาฏิหาริย์เพื่อ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย ทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต

(๔) ปฏิบัติ (Practice) เป็นการสอบถามในเรื่องการดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักอนุศาสนูปาทิหารีย์

(๕) สัมภาษณ์เชิงลึกผู้วิจัยได้ตั้งคำถามแบบปลายเปิด (Open-ended Question) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาให้แนวคิด ทศนคติ หลักการ วิธีปฏิบัติและขั้นตอนการประยุกต์ใช้อุสนสนนูปาทิหารีย์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย

๑.๘.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ไปดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามตามสำนักปฏิบัติธรรมต่างๆ โดยมีขั้นตอนดังนี้

(๑) ขอหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อนำไปขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลกับผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาที่จะให้สัมภาษณ์

(๒) นำหนังสือไปติดต่อและประสานงานล่วงหน้ากับผู้ที่จะให้สัมภาษณ์

(๓) ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่ได้ติดต่อประสานงานไว้ พร้อมทั้งอธิบายและชี้แจงในการสัมภาษณ์

(๔) เมื่อผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้ให้สัมภาษณ์แล้ว จะได้เก็บรวบรวมแบบสัมภาษณ์ทั้งหมดมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ เพื่อนำไปดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๘.๖ การบูรณาการข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องนี้เป็นกรวิจัยจากเอกสาร และการวิจัยเชิงสำรวจ จึงได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล ตามลักษณะของข้อมูลหลังจากที่ได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมดแล้ว มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

(๑) การบูรณาการข้อมูลจากเอกสาร เป็นการศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาดำเนินการบูรณาการเชิงเนื้อหา (Integration) ในหัวข้อตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ รวมทั้งมีการสังเคราะห์ (Synthesis) และสรุปในแต่ละหัวข้อนั้นๆ เข้าสู่การสังเคราะห์เพื่อการสรุปนำไปสู่องค์ประกอบการเสนอแนวทางเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน ในการบูรณาการข้อมูล ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อให้ทราบ ความหมาย และความเป็นมาของอนุสนสนนูปาทิหารีย์ ความสำคัญของอนุสนสนนูปาทิหารีย์ สถานภาพของพระพุทธองค์ในฐานะที่เกี่ยวกับอนุสนสนนูปาทิหารีย์ และการใช้อุสนสนนูปาทิหารีย์ในลักษณะต่างๆ จากนั้นจะได้บูรณาการ การใช้และผลสำเร็จของการใช้อุสนสนนูปาทิหารีย์ของพระพุทธองค์ว่ามีแนวคิด หลักการ รูปแบบและลำดับขั้นตอนอย่างไร

(๒) การบูรณาการข้อมูลเชิงคุณภาพ จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ด้วยการนำบทสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องและมีบทบาทในการใช้อุสนสนนูปาทิหารีย์ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยในประเด็นที่กำหนด จากนั้นจะได้ทำการบูรณาการและ

สังเคราะห์ให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ แล้วเสนอแนะแนวทางการใช้อุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน

๘.๗ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ขั้นตอนสุดท้ายจะสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ จากนั้นจะเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการนำผลการวิจัยไปใช้และเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการทำการศึกษาวิจัยต่อไป

๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๙.๑ ทำให้ทราบอุสาสนีปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่าการสอนให้ผู้ฟังเกิดศรัทธา หายสงสัย สอนให้ผู้ฟังเกิดสติปัญญาเห็นทางปฏิบัติ เหมือนคนส่องประทีปในที่มืดให้สว่างจึงชื่อว่าอุสาสนีปาฏิหาริย์

๑.๙.๒ ทำให้ทราบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่า การเผยแผ่ให้เกิดอุสาสนีปาฏิหาริย์นั้นต้องมีความรู้จรัส ฐานะ อภัยาคัยของผู้ฟัง

๑.๙.๓ ทำให้ทราบผลการวิเคราะห์อุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาโดยสามารถสรุปผลการเผยว่า อุสาสนีปาฏิหาริย์นั้นคือคำสอนที่ตรัสเรื่องเหตุและความดับเหตุนั่นเอง

๑.๙.๔ ทำให้ทราบวิธีประยุกต์ใช้อุสาสนีปาฏิหาริย์มี อนุพุทฺธิกถาอริยสัจ ๔ มรรคมีองค์ ๘ ขรรวาสธรรม ปฏิจจนุปบาท โพชฌงค์ ๗ ในโลกปัจจุบัน